

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

DERVİŞ VAHDET-İ VE 31 MART OLAYI

Yüksek Lisans Tezi

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Adem TUTAR

HAZIRLAYAN

Akif DENİZ

ELAZIĞ-2005

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

DERVİŞ VAHDET-İ VE 31 MART OLAYI

Yüksek Lisans Tezi

Bu tez ....../...../2005 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Tez Yöneticisi

Üye

Üye

Yrd. Doç. Dr. Adem TUTAR

Tasdik olunur.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ	V
KISALTMALAR	VI
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

31 MART OLAYININ NEDENLERİ VE SULTAN ABDÜLHAMİT

A. 31 MART OLAYINI HAZIRLAYAN NEDENLER	10
1. Meşrutiyetin İlanı	10
2. İttihat ve Terakki'nin Etkisi	11
3. Seçimlerin Etkisi	12
4. İttihat ve Terakki'ye Karşı Muhalefetin Etkisi	13
5. Güvenlik Kuvvetlerinin Gözden Düşürülmesi	14
6. Memurların İşten Atılması	14
7. Gayr-i Memnunlar Grubu	15
8. Askerlerin Etkisi	15
9. Hilmi Paşa Hükümeti	16
10. Diğer Bazı Çevreler	17
B. OTUZ BİR MART OLAYINDA SULTAN ABDÜLHAMİT	18

II. BÖLÜM

DERVİŞ VAHDETİ VE 31 MART OLAYI

A. DERVİŞ VAHDETİ'NİN FAALİYETLERİ	20
B. 31 MART OLAYI'NIN ÇIKIŞI	26
C. HAREKAT ORDUSUNUN İSTANBUL'A GELİŞİ	28

D. ABDÜLHAMİT'İN TAHTTAN İNDİRİLMESİ.....	29
E. 31 MART OLAYI'NIN ANADOLU'DAKİ ETKİSİ	31
F. DERVİŞ VAHDETİ'NİN KAÇIŞI	33
G. VAHDETİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLER	34
1. Vahdeti'nin Aleyhindeki Görüşler	34
2. Vahdeti'nin Lehindeki Görüşler	35
SONUÇ.....	38
BİBLİYOGRAFYA	40
EKLER	
EK. 1.Fotoğraflar (Bu Fotoğraflar Faik Reşit Unat'ın eserinden alınmıştır).....	45
EK. 2. Volkan Gazetesinin Bazı Nüshaları (Bu belgeler M. Ertuğrul Düzdağ'ın Volkan Gazetesi isimli eserinden alınmıştır).....	48
ÖZGEÇMİŞ	

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi **DERVİŞ VAHDETİ VE 31 MART OLAYI**

Akif DENİZ

Fırat Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı
İslam Tarihi Bilim Dalı
2005, Sayfa: VI+43

31 Mart Olayı'nın çıkmasına sebep olan en önemli olay İttihat ve Terakki'ye karşı olan muhalefettir. İngilizlerin desteğini sağlayan Prens Sabahattin ve Ahrar Fırkası'nın faaliyetleri de bunlar arasındadır.

Derviş Vahdeti'nin bu ayaklanmadaki rolüne gelince, hiç şüphesiz bu ayaklanmada Derviş Vahdeti'nin ve çıkardığı "Volkan" gazetesi'nin payı mutlaka vardır. Ama bu olayı tamamen Derviş Vahdeti'ye bağlamak doğru değildir. Bu isyan Selanik'ten gelen "Hareket Ordusu" tarafından bastırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 31 Mart Olayı, İttihat ve Terakki, Derviş Vahdeti, Volkan Gazetesi.

ABSTRACT

Master's Degree

DERVISH VAHDETİ AND THE ISSUE OF MARCH 31 ST.

Akif DENİZ

The University of Firat

Social Sciences Institute

Main Science Branch, Of Islamic History

2005, Page: VI + 43

The most important even causing the 31st March issue is the opposition against Union and Progress. Prince Sabahattin and the Ahrar Division activities are among them.

When we turn back to Dervish Vahdeti's role in this rebellion we see that Dervish and the newspaper he had called "Volkan" had a great contribution. Nevertheless it is not true to say that this event's responsibility belongs to Dervish Vahdeti only. This rebellion has been controlled by the "Motion Arms" which came from Selanike.

Key Words: The Issue of 31st March, Union and Progress, Dervish Vahdeti, The Volkan Newspaper.

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın konusu, 20. yüzyılın başlarında tüm Türk milletini derinden etkileyen 31 Mart Vakası'dır. 31 Mart Vakası Osmanlı tarihinin en büyük isyanlarından bir tanesidir. Bu olayın çıkması çok zayıf durumda olan Osmanlı Devletini daha da zayıflatmış, Balkanlardaki bazı toprakların da elden çıkmasına neden olmuştur. Dolayısıyla da ben de elimden geldiği kadarıyla bu konuyu incelemeye çalıştım. 31 Mart olayının kimlerce hangi hesap ve amaçlarla çıkarıldığını, olup bitenleri ve bu olayda özellikle "Derviş Vahdeti" denen şahsın rolünün ne olduğunu belki bir dereceye kadar aydınlatabildiğimi sanıyorum.

Çalışmamın giriş bölümünde 31 Mart Vakası'nın baş aktörlerinden biri olarak kabul edilen "Derviş Vahdeti" adlı kişinin kısaca hayatını anlatmaya çalıştım.

Birinci bölümde, Osmanlı'nın bu en zor döneminde Türk dünyasını derinden etkileyen 31 Mart Vakası'nın; neden olduğu, kimler tarafından çıkarıldığını, bu olayın kimlerin işine yaradığını açıklamaya çalıştık.

İkinci bölümde ise, 31 Mart Vakası'nın nasıl çıktığını, ne kadar sürdüğünü, Osmanlı üzerindeki olumsuz etkilerini ele aldık, bu ayaklanmanın kimler tarafından nasıl bastırıldığını, Padişah Abdülhamit'in saltanatından uzaklaştırılmasını ve en önemlisi Derviş Vahdeti'nin bu ayaklanmadaki rolünü anlatmaya çalıştık.

Bu tezi hazırlamamda yardımlarını eksik etmeyen danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Adem TUTAR'a ve diğer hocalarıma katkılarından dolayı şükranlarımı sunarım.

Akif DENİZ

Elazığ - 2005

KISALTMALAR

- a.g.e. : Adı geçen eser
a.g.m. : Adı geçen makale
C. : Cilt
s. : Sayfa
vb. : Ve benzeri

GİRİŞ

Asırlar boyunca üç kıtaya hükmeden Osmanlı Devleti son dönemlerinde siyasi, ekonomik ve askeri yönden eski gücünü kaybetmişti. Osmanlı Devleti içinde bulunduğu durumdan kurtulmak için 1839'da Tanzimat Fermanı'nı, 1876'da I. Meşrutiyet'i ve 1908'de II. Meşrutiyet'i ilan ederek uygulamaya koymuştu. Ayrıca Osmanlı Devleti'ni içinde bulunduğu durumdan kurtarmayı iddia eden bazı fikir akımları ve fırkalar da ortaya çıkmıştı. 31 Mart Olayı'nın ortaya çıkması ve neticesinde II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi sürecine kadar, bu fikir akımları ve fırkaların etkin rol oynadığı görülmektedir. Bu nedenle o dönemde ortaya çıkan ve faaliyet gösteren fikir akımları ve fırkalardan bahsetmek yerinde olur kanaatindeyiz.

1-Parlementarizm: Parlamentarizm, Türk aydınının hürriyet, eşitlik, adalet ve ilerleme taleplerini karşılayan bir içeriğe sahiptir. Osmanlı aydınlarının savdukları fikir şudur: Onlar yıkılışını izledikleri bu büyük devleti ayağa kaldırmak yada en azından, devletin yıkılışını geciktirebilmek için bir şeyler yapmaya çalışan iyi niyetli insanlardı.¹

Sözünü ettiğimiz parlamentarizm, elbette çağdaş anlamda bir demokrasiyi öngörmektedir. Türk aydını için meşrutiyet, mevcut bunalımın aşılması için gerekli bir önlem olduğu kadar, kendilerinin de yönetime katılması anlamına geliyordu. Yönetime katılma konusunda Türk ve Müslüman halkın önu kapatılmamış, geleneksel yönetim biçiminde halk arasından çıkmış kimselerin Sadrazamlığa kadar yükseldikleri çok defa görülmüştür. O günlerde batılı anlamda eğitim veren kurumların yaygınlaşması ve Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi, dini ve askeri niteliğin tamamen dışında sivil aydınların sayısını artırmıştır. Bu aydınların yönetime katılabilmesi Babıali bürokrasisi yoluyla, dolaylı olarak gerçekleşiyorsa da, ülkenin kaderi hakkında konuşma isteklerini, dolaylı bir katılım sistemini tamamen karşılamaktan uzaktı. İşte parlamentolu meşrutiyet fikri doğrudan katılım ihtiyacını tatmin edebilecek bir sistem sunuyordu.²

2-Osmanlıcılık: Osmanlıcılık, Osmanlı imparatorluğunu oluşturan bütün milletlerin, din, mezhep, ırk farkı gözetilmeden adalet, hürriyet ve eşitlik havası içinde

¹ Bayram, Kodaman, "1876-1920 Arası Osmanlı Siyasi Tarihi", **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, Zafer Matbaası**, İstanbul 1999, s.55

² B.Kodaman,a.g.m.,s.58

bir arada tutulmasını sağlamak isteyen bir anlayıştır. Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu XV. ve XVI. yüzyıllarda, Osmanlılık fiilen mevcut olan, yaşayan ancak ideolojik ve teorik özelliği bulunmayan bir olguydu. Bu bakımdan, Osmanlılık tamamen ütopyik, hayali bir kavram değil tarih içerisinde çeşitli unsurları bir arada tutarak kendini hayata geçiren somut bir olaydır. Osmanlılık, önce teorik siyasi bir fikir akımı olarak değil, bir uygulamadır. Teorisini uygulamasından almak isteyen siyasi ve fikri bir arzu olarak görülebilir. Ancak bu isteğin ortaya çıktığı XIX. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı birliği fiilen yoktu. Dolayısıyla Osmanlılık fikri hiçbir uygulamaya şansı ve zemininin kalmadığı bir devirde çıktığı kabul edilebilir. Bu yönüyle, Osmanlılık herkesin birleşebileceği bir temenniden başka bir şey ifade etmemektedir.³

3-İslamcılık: İslamcılık akımının Abdülhamit zamanında bir politika haline getirilmesini göz önünde tutarak, İslamcılıkla Abdülhamit'in siyasetini özdeş kabul eden görüşler vardır. Aslında bu beraberlik tarihin ve şartların bir araya getirdiği bir beraberlik sayılmalıdır. İslamcılık politikası sadece fikir olarak kalmayıp, özellikle Abdülhamit döneminde önemli uygulamalarla kendini göstermiştir. Devlet içinde Araplara ilgi gösterilmesi, Tunuslu Hayrettin Paşa'nın Sadrazamlığı, Sarayda Arap asıllı görevliler bulundurulması, İslam ülkelerinde bulunan, etkili tarikat şeyhleriyle sıcak ilişkiler kurulması uzak İslam topluluklarıyla sembolik anlamda da olsa diplomatik temas kurulması, Hicaz Demiryolu projesi ile bir yandan Alman dostluğunu pekiştirirken, diğer yandan İstanbul ile Hicaz ve Hindistan gibi geniş İslam nüfusunun yaşadığı merkezlerin birbirine bağlanması bu politikayı destekleyen tedbirler olmuştur.⁴

4-Türkçülük: Türkçülük, yakın tarihimizde siyasi bir temele oturmadan önce, diğer akımlarda benzerine rastlamadığımız bir şekilde ilhamını ilmi çalışmalardan almıştır. Osmanlı vatanına bağlı, Osmanlı vatandaşları'nın vatanseverliği düşüncesine dayanan, Osmanlılık şuuru ve Osmanlılık akımının devletin çöküşünü durduramadığı anlaşılınca İslamcılık ve Türkçülük Osmanlı aydınları için yeni ufuklar vaat eden düşünceler olarak görülmüştür.⁵

---

³ B.Kodaman, a.g.m., s.60

⁴ B.Kodaman, a.g.m., s.62

⁵ B.Kodaman, a.g.m., s.63; Enver Ziya, Karal, **Türk Tarih Kurumu Yayınları**, C.VIII., s.65.

Aynı dönemde, Çarlık Rusyası'nda yaşayan Türk aydınlarının arasında Türkçülük fikrinin doğup gelişmesini, milliyet fikrinin yayılma gücüyle açıklayabiliriz. Sonraki yıllarda Azerbaycan, Kırım ve Orta Asya'dan İstanbul'a gelen ve Osmanlı aydınlarıyla temas kuran Rusyalı Türkler, hareketin daha sonra siyasi bir özellik kazanmasına yardım etmişlerdir. Batılı ölçülerde eğitim gören bu kişiler, Rusya'nın önderliğinde devlet politikası haline getirilen Panislavizm'in yakın baskısıyla bir an önce siyasi nitelikte bir çözüm arayışındaydılar. Ahmet Ağaoğlu, Gaspıralı İsmail, Yusuf Akçura ve Hüseyinzade Ali Türkiye dışında oluşan Türkçülük akımının önde gele isimleridir.⁶

SİYASİ PARTİLER

1-İttihat ve Terakki Fırkası: İttihat ve Terakki, 1889'da birkaç Askeri Tıp Okulu öğrencisinin zihninde şekillendiği günden başlayıp, günümüze kadar uzanan zamanda Türk siyasi hayatını yakından ilgilendiren bir kuruluştur. Kimi zaman Osmanlı Devleti'ni yıkıma götüren tedbirsiz ve ateşli insanlar topluluğu olarak eleştirilirken, Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran kadroları yetiştirmiş ve eğitmiş olması göz önünde tutularak, kuruluşun manevi mimarı ve yeni Cumhuriyet kurumlarının habercisi olarak da değerlendirmelere konu olan İttihat ve Terakki, daima gizliliğini korumuş bazı yönleriyle halen tartışmalara ve araştırmalara konu olmaktadır.⁷

İttihat ve Terakki, Osmanlı Devleti bünyesinde XIX. yüzyılın özellikle ikinci yarısında yoğunlaşan muhalefet hareketlerinin en güçlüsüdür. 1876'da kısmi bir başarı sağlayan parlamentosu muhalefetin, tecrübesizlik yüzünden kısa zamanda etkisini kaybetmesiyle, gizli bir örgüt olarak kurulan İttihat ve Terakki, II. Meşrutiyet'e kadar hemen bütün muhalif akım ve grupların bir araya geldiği ortak bir muhalefet cephesi oluşturdu.⁸

2-Hürriyet ve İtilaf Fırkası: Hürriyet ve İtilaf Fırkası, II. Meşrutiyet devrinin en güçlü muhalefet partisidir. İttihat ve Terakki'ye yönelen bütün muhalefetin bir araya geldiği siyasi bir organ olmuştur. Hürriyet ve İtilaf Fırkası 21 Kasım 1911'de kurulmuştur. İttihat ve Terakki'nin milliyetçi görüntüsüne karşı, Osmanlı ittihadı'ndan

---

⁶ B.Kodaman, a.g.m., s.65.

⁷ E.Ziya, Karal, C.VIII., s.513.

⁸ B.Kodaman, a.g.m.,s.78.

yana görünen Bulgar, Rum, Arnavut, Ermeni ve Arap milletvekillerinin büyük bir kısmı bu fırkaya geçmiştir. Meclis dışında fırkanın destekçileri İttihatçıların devre dışı bıraktığı bir grup ilmiye mensubundan, sosyalistlere kadar geniş bir yelpaze içinde kalan ve ortak özellikleri İttihatçı muhalifi olan kişi ve gruplardan meydana geliyordu.⁹

3-Osmanlı Ahrar Fırkası: Osmanlı Ahrar Fırkası, II. Meşrutiyet devrinin ilk fırkalarından biridir. 14 Eylül 1908’de Nurettin Ferruh ve Ahmet Samim Beylerin girişimleriyle kuruldu. Fırka’nın kurucu üyeleri arasında Mahir Said, Celalettin Arif, Kıbrıslı Tefvik, Ahmet Fazlı, Nazım ve Şevket Beyler gibi isimler bulunmaktadır. Osmanlı Ahrar Fırkası, Prens Sabahattin Bey’in temsil ettiği siyasi düşüncelerin Osmanlı siyasi hayatına girişi anlamına da gelir. Sabahattin Bey, fırka başkanlığını kabul etmemekle birlikte fırkaya her türlü maddi ve manevi desteğini de esirgememiştir.¹⁰

Ahrar Fırkası Osmanlı siyasi hayatına etnik unsurlara eşitlik tanınması ve adem-i merkeziyete dayalı bir yönetim kurulması taleplerini dile getirerek girdi. İttihatçılar ise bu tezleri bölücülük olarak kabul edip, buna karşı propaganda yaptılar. 31 Mart hadisesi’nden birkaç gün önce Serbesti gazetesi yazarı Hasan Fehmi’nin öldürülmesiyle iki fırka’nın arası iyice açıldı.¹¹

Osmanlı Ahrar Fırkası, basın alanında İkdam, Sabah, Yeni Gazete, Sada-yı Millet ve Serbesti gazeteleriyle temsil edildi. Servet-i Fünun Mecmuası da Ahrar’a destek veren yayın organları arasındadır.¹²

4-Fedakaran-ı Millet Cemiyeti: İttihat ve Terakki’ye karşı gösterdiği sert muhalefetle, II. Meşrutiyet sonrasında ortaya çıkmış bir cemiyettir. Hürriyetin ilanı ile yurt dışından dönen sürgün ve kaçaklardan, İttihatçı olanlar kolayca çeşitli mevkilere girerken, büyük çoğunluğun bu nimetlerden yararlanmamaları yüzünden kurulan bu cemiyet, sesini “Hukuk-ı Umumiye” gazetesi ile duyurmuştur.¹³

---

⁹ E.Ziya,Karal,a.g.e.,s.151.

¹⁰ B.Kodaman, a.g.e.,s.78.

¹¹ E.Ziya,Karal, a.g.e.,C.IX.,s.62.

¹² B.Kodaman, a.g.m.,s.80.

¹³ B.Kodaman, a.g.m.,s.79; E.Ziya Karal, C.IX., s.62.

5-Osmanlı Demokrat Fırkası: Osmanlı Demokrat Fırkası, 1906 yılında oluşturulan Selamet-i Umumiye Kulübü'nün İbrahim Temo ve Abdullah Cevdet tarafından fırka haline getirilmesiyle 6 Şubat 1909'da kuruldu. İdeolojik olarak, çoğulculuktan yana olan Osmanlı Demokrat fırkası, daha sonra aldıkları bir karar ile Hürriyet ve İtilaf Fırkasına katılarak, siyasi hayatını noktalamıştır.¹⁴

6-İttihad-ı Muhammediye Fırkası: 31 Mart Olay'ından on gün önce kurulmuş, parlamento ile direkt ilgisi bulunmayan fırka, İttihatçılara karşı muhalefetin en şiddetli kesimini temsil etmiştir. Kırk gün süreyle faaliyet göstermiş olmasına rağmen fırka hem Türk siyasi hayatında önemli gelişmelere neden olmuş, hem de parlamento'da üyesi olmadığı halde, Ayan ve Mebusan meclislerinde etkisini hissettirebilmiştir. İlmiye sınıfına mensup kurucuları arasında en tanınmış olanları Said-i Nursi ve Derviş Vahdeti'dir.¹⁵

Derviş Vahdeti ayakkabıcı esnafından Mahmut Ağa'nın oğlu olup, 1869 yılında Kıbrıs'ta (Lefkoşe) doğmuştur¹⁶. Önceleri Hafız Derviş diye tanınırken, gazeteciliğe başladıktan sonra Derviş Vahdeti imzasını kullanmıştır. On dört yaşında hafız olan, Arapça ve Fıkıh dersleri alan Vahdeti¹⁷ düzensiz bir din eğitimi almış ve daha sonra Nakşibendi tarikatına girmiştir¹⁸. On altı yaşında iken annesinin intiharı, yirmi bir yaşında iken de babasının ölümü, üzerinde derin izler bıraktı. Bu sırada Kıbrıs'ın İstanbul ile olan münasebetleri artınca İstanbul'a gidip iki ay orada kaldı. Kıbrıs'a dönüşünde İngilizce öğrenmek için Larnaka'daki bir misyoner okuluna devam etti. Fakat bir müddet sonra kilisede vaaz dinlemeye zorlanması üzerine okulu terkederek kendi kendine İngilizce öğrenmeyi sürdürdü. İngilizcesi yeterli düzeye gelince adadaki İngiliz idaresine memur olarak girdi. Burada İngiliz kültüründen etkilendi¹⁹. İstanbul seyahati sırasında yakından tanıma fırsatı bulduğu Hürriyet, Meşveret ve Mizan gazetelerini ilgiyle izledi. İstanbul'dan kaçıp hürriyet için, Paris'e giderken Kıbrıs'a

---

¹⁴ B.Kodaman, a.g.m.,s.80.

¹⁵ E.Ziya,Karal, a.g.e.,C.IX, s.76; B.Kodaman, a.g.m.,s.80

¹⁶ Osman Selim Kocahanoğlu, **Derviş Vahdeti ve Çavuşların İsyanı**, Temel Yayınları, İstanbul 2001, s. 5.

¹⁷ Komisyon, **Cumhuriyet Ansiklopedisi**, Arkin Kitabevi, C. IV, İstanbul 1969, s. 112.

¹⁸ Komisyon, **Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi**, Anadolu Yayıncılık, C. IV, İstanbul 1990, s. 1730.

¹⁹ Zekeriya Kurşun - Kemal Kahraman, "Derviş Vahdeti", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. IX, İstanbul 1994, s. 198.

gelen gençlere elinden gelen yardımı yaptı. Avrupa’da çıkan hürriyetçi gazeteleri gizlice dağıttı; dolayısıyla adı Jön Türk diye anılmaya başladı ve Sultan Abdülhamit’e dil uzattığı gerekçesiyle bir ara sorguya çekildi²⁰. Bir aralık da İstanbul’a geldiğinde mabeyne girmek için dilekçe vermiş ise de dilekçesi reddedilmiştir²¹.

Derviş Vahdeti 1902’de tekrar İstanbul’a gitti. Yalısında bir süre imamlık yaptığı Memduh Paşa’nın yardımıyla devlet hizmetine girdi²². İskan-ı Muhacirin Komisyonu’nda görev yaptı²³. Burada verilen mübeyyizlik görevini kendisine uygun görmediği için yazdığı bir şikâyet dilekçesi üzerine tevkif edildi. Ailesinden habersiz olarak Mehterhane’de otuz dört gün tutuklu kaldıktan sonra ailesiyle birlikte Diyarbakır’a sürüldü; orada üç buçuk yıl kaldı. Burada “Üstad-ı Hürriyet” dediği Ziya Gökalp’in sohbetlerine katıldı ve ondan etkilendi. Ayrıca Şeyh Hacı Ahmed ile tanışarak bilgisini ilerletti. Kendi anlattıklarına göre Hacı Ahmed’den aldığı tasavvufi tesiri Ziya Gökalp’ten edindiği felsefi kültürle birleştirdi²⁴. Ziya Gökalp’in onu tutarsız bir şahsiyet olarak görüp kendisine “Lahuti” lakabını taktığı da zikredilmektedir. İstibdada karşı yapılan telgrafhane işgaline katılan Vahdeti, II. Meşrutiyet’in ilanından kısa bir süre önce, başına sarık sarıp derviş kıyafetini giyerek, ailesinin itirazını dinlemeden ve eşini yalnız bırakarak sürgün mahallinden kaçtı. Fırat’tan geçerken Birecik’te yakalandı. Üç gün zindanda yattıktan sonra, kendisini “din ve vatan haini” olarak bilen siyahi bir jandarmanın baskısı altında kelepçeli olarak, on iki günde yaya olarak Diyarbakır’a getirildi. Diyarbakır’da da on beş gün hapis yattıktan sonra şehirde serbest bırakıldı. Bir buçuk ay sonra ise Meşrutiyet ve genel af ilan edildi²⁵.

Derviş vahdeti sürgün hayatı bitince Kıbrıs’a gitti, mallarını satarak İstanbul’a döndü. Eski işine girmek istediye de kabul edilmedi. İttihatçılardan da ilgi görmeyince sürgünden dönenlerle İttihat ve Terakki’den ayrılanların kurduğu, “Fedakaran-ı Millet Cemiyeti”ne girdi fakat kendi ifadesine göre onların fesatçılık yaptığını görünce üç gün sonra ayrıldı²⁶.

---

²⁰ www.izyayincilik.com

²¹ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. IX, Ankara 1996, s. 75.

²² Komisyon, **Büyük Larousse**, İnterpress Basın ve Yayıncılık, C. VI, İstanbul 1988, s. 3076.

²³ Komisyon, **Ana Britannica**, Ana Yayıncılık, C. XXXI, İstanbul 1994, s. 94.

²⁴ Zekeriya Kurşun - Kemal Kahraman, a.g.m., C. IX, s. 198, 199.

²⁵ www.izyayincilik.com

²⁶ Z. Kurşun - K. Kahraman, a.g.m, s. 198-199.

Daha sonra II. Meşrutiyet'in sağladığı serbest ortamdan faydalanarak çıkarılan çeşitli gazeteler gibi,²⁷ Derviş Vahdeti'de bir gazete çıkarmak için saraydan yardım istediye de reddedildi. Ali Cevat Bey'in fezlekesinden, sarayın onu tutarsız ve güvenilmez bir şahsiyet olarak gördüğü anlaşılmaktadır. 11 Aralık 1908'de kendi imkânlarıyla "Volkan" gazetesini çıkarmaya başladı. Gazete'nin muhtevası "İslamcı, hürriyetçi ve insaniyetçi" olarak belirlenmişti. Vahdeti'nin düşüncesi, bu gazetenin yayın organı olacağı bir de "Hadim-i İnsaniyet" derneği kurmaktı. Nitekim gazetenin ilk sayılarında başlık altındaki yazı bunu açıkça göstermektedir²⁸.

Derviş Vahdeti'nin Volkan gazetesi yayına başlamasından sonra, henüz resmen kurulmamış olan, İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti adında bir kuruluşu temsilen bazı kişiler Derviş Vahdeti'ye başvurarak gazetenin, cemiyetin yayın organı olmasını istediler. Önce bu teklifi kabul eden Vahdeti, Volkan'ın 17 Şubat 1909 tarihli 48. sayısından itibaren başlığının altına "İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti'nin mürevvici efkarıdır" ibaresini koyup cemiyet nizamnamesinin ilk on maddesini yayımladıysa da kurucularla yaptığı sonraki görüşmelerde, farklı fikirleri olduğunu görerek onlardan ayrıldı. Bu davranışında, cemiyetin başkanı olarak görülen İsmail Hakkı Bey'in güven vermeyen kişiliğinin de önemli rolü olmuştur²⁹. Ancak bu teşebbüsten aldığı ilhamla bir müddet sonra kendisi yeni bir İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti kurarak gazetesini bu kuruluşun yayın organı yaptı. Cemiyet 31 Mart olayından on gün önce ulemalardan tanınmış bazı kişilerin de katıldığı Ayasofya Camii'nde yapılan büyük bir törenle resmen açıldı³⁰.

Volkan gazetesi, cemiyetin yayın organı olarak itidal ve itaat tavsiye eden bir politika takip ediyor, Derviş Vahdeti de herkes gibi II. Meşrutiyet'in inkılabını "saadet-i millet" olarak görüyordu. Fakat gazetede yer alan bir kısım yazılardan, Vahdeti'nin Sadrazam Kamil Paşa taraftarı bir politika benimsediği anlaşılmaktadır³¹.

---

²⁷ Faik Reşit, Unat, **İkinci Meşrutiyet'in İlanı ve Otuz Bir Mart Hadisesi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s.45.

²⁸ Zekeriya Türkmen, **Osmanlı Meşrutiyetinde Ordu-Siyaset Çatışması**, İrfan Yayınları, İstanbul 1993, s. 142.

²⁹ Ayfer Özçelik, **Sahibini Arayan Meşrutiyet**, Tez Yayınları, İstanbul 2001, s. 171.

³⁰ Z. Kurşun - K. Kahraman, a.g.m., s. 198-199.

³¹ Z. Kurşun - K. Kahraman, a.g.m., s. 200.

Derviş Vahdeti “İttihad-ı Muhammedi” adı altında kurduğu derneğe, birçok softaları ve mutaassıp dindarları üye yazdırdı. İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne bağlı kimseleri dinsizlikle suçlamış, ağır saldırılarda bulunmuştur³². Dernek askerin içine soktuğu bazı kişiler aracılığıyla kışkırtmalara girişti. Sonuçta, 31 Mart 1909 günü askerler “şeriat isteriz” bağrıışmalarıyla ayaklandılar³³.

Olayları başlatan askerlerin, İttihat-ı Muhammedi Cemiyeti’nin açıldığı gün dağıtılan küçük bayrakları taşıması dikkatleri Vahdeti’nin üzerine çekti. Volkan’da yayımlanan yazılar ve özellikle Vahdeti’nin 14 Nisan 1909’da II. Abdülhamit’e yazdığı açık mektup, halkı ve askerleri tahrik edici nitelikte bulundu. Ayrıca meşrutiyet anlayışı ve adem-i merkezîyetçi fikirleriyle İngilizlere ve Prens Sabahaddin’in başında bulunduğu Ahrar Fırkası’na yakın olan Kamil Paşa ile oğlu Said Paşa’ya yakınlığı ile tanınan³⁴, hatta bu yüzden 31 Mart vakası ile ilgili olarak yeni yayımlanan belgelere dayanan bazı araştırmacılar tarafından Derviş Vahdeti’nin İngilizlerin emrinde çalışan bir ajan olduğu ileri sürülmektedir³⁵.

Derviş Vahdeti 17 Nisan’da sorgulanmak üzere mahkemeye çağrıldı. Derviş Vahdeti ittihatchıların adaletine güvenmediği için 18 Nisan’da İstanbul’dan kaçtı. Beykoz, Gebze, Hereke ve Sapanca’da gizlendi. Son olarak gittiği İzmir’de Abdullah Nadiri tarafından ihbar edilince 25 Mayıs’ta tutuklandı. İstanbul’a getirilip, Divan-ı Harp’te yargılandı. Görünüşte “Abdülhamit’e Açık Mektup” adlı makalesinden dolayı hakkında dava açılan Vahdeti, 31 Mart Olayı’nın müsebbibi olarak idama mahkum edildi ve karar 19 Temmuz 1909’da infaz edildi³⁶.

Derviş Vahdeti, Volkan’daki yazılarından başka basılı herhangi bir eseri olmadığını ifade etmekle beraber Ali Birinci, “Melhameler - Mutranlar” başlığıyla yayımlanan makalesinin, “Büyük Felaket Geliyor” adıyla on dört sayfalık küçük bir risale halinde basıldığını belirtmektedir. Ancak Vahdeti’nin bir yıl sonra İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti’ne izafe edilerek yayımlanan “Cellad” dolayısıyla yaptığı

³² Komisyon, **Türk Ansiklopedisi**, Milli Eğitim Yayınları, C. XIII, Ankara 1966, s. 113.

³³ Komisyon, **Büyük Ansiklopedi**, Milliyet Yayınları, C. IV, İstanbul 1990, s. 1349.

³⁴ O. Selim Kocahanoğlu, a.g.e., s. 145.

³⁵ Komisyon, **Büyük Lügat ve Ansiklopedi**, Meydan Yayınları, C. III, İstanbul 1985, s. 588.

³⁶ Z. Kurşun - K. Kahraman, a.g.m., s. 200.

yukarıda işaret edilen açıklaması göz önüne alınarak bu risalenin onun bilgisi dışında basılmış olabileceği söylenir.

Derviş Vahdeti'nin şahsiyeti, fikirleri, gazeteciliği, siyasi muhalefetteki tavrı “31 Mart” ve “irtica” gibi muğlak kavramların arkasına sığınarak yapılan açıklamaların gölgesinde kaybolmuştur. Vahdeti'nin gençliğinde ciddi bir tahsil görmediğini söylemek mümkündür. Yazılarında medrese kültürü ve tarikat neşvesinin izleri de zayıf kalmaktadır. Volkan'ın siyasi bir yayın organı haline gelmesinde Vahdeti'nin çok önemli rolü olduğu kesindir. Fakat gazetenin dini muhtevası ile dini semboller ve öğeler kullanılarak muhalefet yapılmasında, Said Kürdi (Nursi) başta olmak üzere, İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti içinde yer alan ulema ve meşayihin de etkisi vardır³⁷.

---

³⁷ Z. Kurşun - K. Kahraman, a.g.m., s. 200.

I. BÖLÜM

31 MART OLAYININ NEDENLERİ VE SULTAN ABDÜLHAMİT

A. 31 MART OLAYINI HAZIRLAYAN NEDENLER

1. Meşrutiyetin İlanı

Yeni yetişen kuşağın Osmanlı imparatorluğunda düzeltme yapılması amacı yavaş yavaş devlet içinde siyasi partilerin doğmasına yol açtı. Bunların içinde Kanun-u Esasi'nin tekrar yürürlüğe girmesi için mücadele eden ve 31 Mart olayından sonra II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesini sağlayan İttihat ve Terakki Cemiyeti en önde gelir. Cemiyetin kuruluş tarihi hakkında kesin bir bilgiye sahip olmamakla birlikte, bazı kaynaklar 1889'da, bazıları da başka tarihlerde kurulduğunu işaret eder. Bu devirdeki siyasal olaylar, Abdülhamit'in içte sert önlemler almasına yol açmış, Mithat Paşa yargılanarak Taif'de hapsedilmiş, bu arada İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin faaliyetine de imkan verilmiştir. Pan Slavizm, Pan Helenizm, Pan Cermanizm siyasetleri karşısında Sultan Abdülhamit'de, halife sıfatıyla Pan İslamizm görüşünü savunmakta ve bu yüzden iç siyasette başka yönde gelişmelere müsaade etmemekteydi. Cemiyet içerideki çalışmalarını gizli yapıyor, diğer birçok çalışmaları da yurt dışında, Avrupa ve Mısır'da yürütüyordu. Nitekim buralarda hazırlanan mutlakiyete karşı yapılan yayınlar gizlice imparatorluğa sokuluyordu³⁸. 1905'ten sonra mutlakiyete karşı örgütlenme özellikle Rumeli'de bulunan orduların içinde hızla yayılmaya başladı. 1906'da Selanik'te kurulan gizli Osmanlı Hürriyet Cemiyeti bir yıl sonra Paris'te bulunan Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti ile birleşti. Aynı zamanda, Rumeli ordularındaki büyük huzursuzluk artık cemiyetin varlığını herkese duyurmaya başladı³⁹.

Batılı devletlerin, daha önce Makedonya'da idarede reform için yaptıkları müdahalelerden sonra, büyük devletlerin bu defa da, Makedonya'ya Hıristiyan bir vali tayin ettirmeye çalışmaları üzerine Cemiyet, Manastır'da bulunan bu devletlerin konsolosluklarına bir protesto notası verdi. Böylece cemiyet, Rumeli'deki varlığını açıkça ortaya koymuş oldu. İttihat ve Terakki parlamenter hükümetin bir an önce

³⁸ Sina Akşin, **31 Mart Olayı**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1970, s. 3-4.

³⁹ www.infoland.gen.tr

kurulması ve aynı zamanda kendini koruyabilmek için yüksek memur ve kumandanlara karşı suikast yaptı⁴⁰.

Cemiyetin İstanbul'da tertib ettiği siyasî cinayetler şehirde bir korku havası meydana getirmiş ve bilhassa katillerin yakalanmaması hükümetin Cemiyet'ten korkarak adaleti sağlamaktan çekinmesiyle yorumlanmıştır. Bu siyasî cinayetler 2 Kanunuevvel 1908 Çarşamba gecesı Sultan Hamid'in adamlarından İsmail Mahir Paşa'nın, evinden Harbiye Nezaretine çağrılarak yolda meçhul bir katil tarafından öldürülmesiyle başlamış ve nihayet 6/7 Nisan 1909 Salı/Çarşamba gecesı de "Serbesti" gazetesinin yazarı Hasan Fehmi Bey'in köprü üstünde vurulması, ertesi gün talebe ile halkın:

- Adalet isteriz!

diye bağrışarak büyük bir yürüyüş yapmalarına sebep olmuştur⁴¹.

2. İttihat ve Terakki'nin Etkisi

İttihat ve Terakki yakından incelendiğinde, görülür ki bu örgütü yürütüp hedefe ulaştıranların genellikle belirli bir takım özellikleri vardır. Bu özellikler şöyle sıralanabilir: a) Türklük b) Gençlik c) Eğitimden geçmiş olmak d) İdareci zümresine dahil olmak. Bir de İttihat ve Terakki'nin özellikle son dönemlerdeki çalışmalarında subaylar ağır basıyordu. Bunların çoğu Harbiye mezunu subaylardı. İdarecilerin Abdülhamit idaresinden bir takım şikayetleri vardı. Birincisi; idarecilerin pek çoğunun altı ayda bir maaş almalarıdır. Rumeli'deki Osmanlı subayları için bu büyük bir sorun idi. Çünkü bu durum Türk subaylarını, ıslahat için Rumeli'ye gelen Avrupa subaylarının önünde küçük düşürüyordu. İkincisi; Abdülhamit'in subaylar için yaptığı uygulamadır. Abdülhamit'in amcası Sultan Abdulaziz'in tahttan indirilmesi sırasında Harbiyelilerin yaptıkları olumsuz hareketlerden dolayı, Harbiyeli subaylara karşı fazla güvenmiyordu. Bu yüzden Harbiye'yi bitiren subaylar hemen İstanbul dışındaki bir yere atanırlardı. İstanbul dışındaki subayların terfileri durmadan gecikir, buna karşılık İstanbul'daki subaylar rütbe, nişan ve maaş zammına boğulurlardı. Üçüncüsü ise; memleket sever aydınların bir başka şikayetleri ise, Abdülhamit'in devlet idaresinde pasif olması,

⁴⁰ S. Akşın, a.g.e., s. 4.

⁴¹ İsmail Hami Danişmend, **31 Mart Vak'ası**, İstanbul Kitabevi, İstanbul 1986, s. 24.

devletin şerefini ve bütünlüğünü sağlayamamasıdır. Mısır'da Fransızların çıkardığı Midilli olayında, Girit'te, Makedonya, Bulgaristan ve Ermeni işlerinde olduğu gibi. Nitekim 1897 Osmanlı - Yunan savaşı da zaferle bittiği halde, Girit'in elden çıkmasını hazırlamak gibi garip bir sonuca bağlanıyordu. Aynı zamanda bir zamanların güçlü Osmanlı donanması Haliç'ten çıkamıyor ve işe yaramaz bir hale geliyordu. Aydınların önderliğindeki bir Meşrutiyet'in hem Avrupa'ya saygı telkin edeceği, hem de kısa zamanda yolsuzlukları bozuklukları düzeltip, Osmanlı'yı canlandıracağı umuluyordu⁴².

3. Seçimlerin Etkisi

Şüphesiz en önemli olaylardan biri de seçimlerdi. Zira II. Meşrutiyet'ten beklenen kalkınma hareketinin büyük ölçüde Mebusan Meclisi'nin çalışmaları sonucunda gerçekleşeceğine inanılıyordu. Sonbaharda seçimlerin başlamasıyla birlikte Türk unsuru için önemli bir mesele ortaya çıktı. İmparatorlukta Türklüğün egemenliğini sürdürmek bakımından Türklerin mümkün olduğu kadar çok mebus çıkarması gerekiyordu⁴³. Oysa Müslüman olmayan azınlıklar, cemaat işleri dolayısıyla seçim işlerine alışık oldukları için seçmenlerine en etkili biçimde oy kullandıracak durumdaydılar. Özellikle Rumlar seçime büyük ölçüde katılıyor ve oylarını bölmüyorlardı. Bu yüzden, İttihat ve Terakki'nin çabalarıyla seçimleri iptal ettirmek için dilekçeler veriliyor ve çok kere yerel makamlar bu isteğe uyuyorlardı. Görülüyor ki Türklerin seçimlerde ezilmemesi için onların teşkilatlandırmasında İttihat ve Terakki'ye önemli rol düşüyordu. Gerçekten de Patrikhaneler Rum ve Ermeni cemaatleri için nasıl bir görev yerine getiriyor ise, olaylar İttihat ve Terakki'yi de Türklük için buna benzer bir göreve itmiş bulunuyordu⁴⁴.

Bütün imparatorlukta milletvekili seçimlerinin bitmesiyle Meclis-i Umumi 17 Aralık 1908'de açıldı. Bir gün önce Abdülhamit, yeni atanan 39 ayan üyesinin adlarını açıkladı. Padişah adına okunan açılış söylevinde eğitimin yayılması sayesinde Kanun-u Esasi'nin yeniden ilanına engel kalmadığı belirtildi⁴⁵.

---

⁴² Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1964, s. 44.

⁴³ S. Akşin, a.g.e., s. 9-10.

⁴⁴ Z. Kurşun - K. Kahraman, a.g.m., s. 201.

⁴⁵ S. Akşin, a.g.e., s. 10.

O gün çıkan “İkdam” da Ali Kemal’in bir başyazısı, bu mutlu olayı ele aldıktan sonra İttihat ve Terakki’ye de bazı uyarılar yöneltti. Artık meclis açıldığına göre İttihat ve Terakki’nin kanun çerçevesine girmesi isteniyor ve hükümet, Meclis ve İttihat ve Terakki olmak üzere üç ayrı siyasal gücün bir arada yürüyemeyeceğine işaret olunuyordu. The Times gazetesi de nazırlarının artık yalnız Meclis’e karşı sorumlu olmaları gerektiğini, Cemiyetin gizliliği ve dolayısıyla sorumsuzluğu ile Kanun-u Esasi düzeninin bağdaşmayacağını ileri sürüyordu. Ayrıca İttihat ve Terakki’nin Osmanlı milletini birbiri içinde kaynaştırmak düşüncesinin tehlikesine işaret olunuyor ve Mecliste muhalefetin zayıf olmasından ve derin siyasal ayrılıkların bulunmamasından şikâyet ediliyordu⁴⁶.

4. İttihat ve Terakki’ye Karşı Muhalefetin Etkisi

İkdam ve The Times’da çıkan bazı yazılar İttihat ve Terakki’ye karşı artan muhalefetin bir belirtisiydi. Bu muhalefetin geçmişi bayağı önce zamanlara dayanıyordu. Paris’te bulunan Jön Türkler ikiye ayrılmışlardı. Bir bölümü Ahmet Rıza’nın önderliğini, diğer bölümü de Sabahattin Bey’inkini kabul ediyordu. Bu bölünme yalnız iki şahsiyetin uyuşmazlığından değil, aynı zamanda birincisinin pozitivist, ikincisinin ademi merkezîyetçi olmasından ileri geliyordu. Bunun dışında 1902 Birinci Jön Türk kongresindeki ilk bölünmenin nedeni Prens Sabahattin’in Kanun-u Esasi’yi geri getirmek için Ermenilerle birlikte dış müdahaleyi kabul etmesi, Ahmet Rıza’nın da buna şiddetle karşı çıkmasıdır. Bu sebeplerden ötürü, Selanik’te kurulan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti’nin 1907’de Sabahattincilerle değil de Ahmet Rızacılarla, yani İttihat ve Terakki ile birleşmesini kaçınılmaz kılıyordu⁴⁷.

Sabahattin Bey, İttihat ve Terakki Cemiyeti’yle anlaşmaya varınca, Türk olmayan siyasi unsurlar, Sabahattin Bey’in siyasi dostlarından meydana gelmiş olan Ahrar Fırkası’nı İttihat ve Terakki’ye tercih ediyorlardı. Çünkü İttihat ve Terakki’de artık bir Türk milliyetçiliği seziyorlardı. Gayr-i Müslimler Kanun-u Esasi’nin bütün Osmanlılara sağladığı eşitlikten iyiden iyiye istifa etmeyi kendilerine hak görüyorlar, fakat mutlakiyet devrinde kazandıkları ayrıcalıklardan en küçüğünü bile feda etmeye razı olmuyorlardı. Fakat daha sonra Sabahattin Bey, İttihat ve Terakki’de umduğu

---

⁴⁶ S. Akşin, a.g.e., s. 11.

⁴⁷ S. Akşin, a.g.e., s. 11.

makamı elde edemediğinden ve Ahmet Rıza'nın tarizlerine uğradığı için İttihat ve Terakki ile olan ilgisini kesti⁴⁸.

Üstünde önemle durulacak bir başka husus da şudur: Hürriyetle birlikte gazete sayısında ve tirajlarında büyük artışlar olmuştur. İstibdat yönetiminde İstanbul'da belli başlı üç gazete vardı. Hürriyetle birlikte bunların sayısı çoğalmıştır. Bu muhalif gazetelerin tutumunun kolayca benimsenmesinin diğer bir nedeni birçok kimsenin ve özellikle, istibdat yönetiminin baskısına uğramış olan bu yüzden kendisini kahraman olarak göstermek isteyen sürgün ve kaçkınların, İttihat ve Terakki'ye girememeleri ya da umduklarını bulamamalarıydı. Bunlardan birçoğu da gazetecilik yapıyordu. Ali Kemal, Mevlanzade Rifat, Mizancı Murat, Derviş Vahdeti vs.⁴⁹

5. Güvenlik Kuvvetlerinin Gözden Düşürülmesi

24 Temmuz 1908'de Meşrutiyet'in ilanıyla İstanbul'daki güvenlik güçleri önemini kaybetti. Zira polis ve diğer emniyet kuvvetleri suçlu durumuna düşürülmüştür. Bu kuvvetler idarecileriyle, amirleriyle birlikte "Jurnalcilikle" suçlanmış, hepsine "Jurnalci" ve istibdadın adamları gözüyle bakılmıştır. Bu sebeple pek çoğu görevden alınmıştır. Resmi makamların emniyet kuvvetlerine reva gördüğü bu muamele halka da intikal etmiş ve halkta emniyet kuvvetlerini önemsememeye başlamıştır. Bu durum şehrin disiplinini bozmuş emniyet kuvvetlerinin gevşemesine sebep olmuş, böylece İstanbul'da asayiş ve emniyet kalmamıştı. Sabah namazına giden cemaat, işine erken giden esnaf, sokaklarda soyulmaya ve dövülmeye başlamıştır. Kısaca, İstanbul yaşanmaz duruma gelmiş, serseri ve soyguncular tarafından işgal edilmiş vaziyette idi. Zabtiye Nazırı Sami paşa bu serserilerin sayısının 15.000 kadar olduğunu ifade etmiştir⁵⁰.

6. Memurların İşten Atılması

İstibdat yanlısı görülen bütün memurlar İstanbul'da ve taşrada bazen hükümet tarafından, bazen de halk tarafından görevlerinden alınıyor veya kovuluyordu. Pek çok vali, kaymakam, naib, defterdar ve memur görevden atılmıştır. Vilayetler memursuz ve

⁴⁸ Süleyman Kani İrtem, **31 Mart İsyanı ve Hareket Ordusu**, Temel Yayınları, İstanbul 2003, s. 65.

⁴⁹ S. Akşin, a.g.e., s. 14.

⁵⁰ Bayram Kodaman, **31 Mart Hadisesi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994, s. 1332.

hükümsüz kalmış, bu görevden alma müstahdem ve katiplere kadar uygulanmıştır. Belki bunların bir kısmı gerekli idi. Ancak bu, o kadar aceleye getirilecek bir iş değildi. Nitekim maarif ve maliye gibi daireler zarar gördü. Bu sefer aceleye getirilen bu iş şikayetlere yol açmış, resmi daireler çalışamaz halkın işleri görülemez hale gelmişti⁵¹.

7. Gayr-i Memnunlar Grubu

II. Meşrutiyet bir de gayr-ı memnunlar grubu ortaya çıkardı. Bunlar:

a) Eski fikirli cahil kimseler hakiki manasını bilmedikleri hürriyetin ortaya çıkardığı bazı olumsuz şeylere bakarak “hürriyetin füyüzatı bunlar ise eyvah” diye şikâyetlerini bildiriyorlardı. Gençlerin, hürriyetin gereği kabul ederek yaptıkları aşırı taşkınlıklar iyi niyetli olan muhafazakâr kesimleri gücendiriyordu.

b) Eski devrin jurnalcileri gözden düşmüş, maaşları kesilmiş olmakla meşrutiyetin en büyük düşmanlarıydı. Düşükleri durumdan kurtulmalarının tek çaresi olarak istibdat yönetiminin geri gelmesiydi.

c) “Sürgünden Dönerler” Meşrutiyet’ten sonra İstanbul’un nüfusu epeyce artmıştı. Abdülhamit devri sürgünlerin çoğu İstanbul’a dönmüş işsiz, güçsüz olup “maişet tedarikiyle” uğraşıyorlardı.

d) Gayr-ı memnunların irtica grubu boş durmayıp dedikodu yayarak halkın zihnini bulandırıyorlardı. Şöyle diyorlardı: Bir mektep çocuğu hocasını beğenmiyor, bir Yüzbaşı Seraskere karşı geliyor, padişah emir veremiyor, verse itaat olunmuyor. Bu böyle gider mi? Din ve devletini seven her Müslüman için bunun çaresini düşünmek farzdır. Din ve devlet hala ayaklar altında kalacak mı? El birliğiyle bir düzen verilmelidir. Din kardeşlerimiz uykuda olmamalıdır vs. gibi sözlerle askeri kışlalardaki er ve erbaşlara da nüfuz etmeyi başarmışlardı⁵².

8. Askerlerin Etkisi

Abdülhamit devrinde askerlere çok yüz verilmiş, askerler talim ve inzibata riayet etmiyordu. Hatta müracaatları üzerine neferler onbaşı, onbaşılar çavuş çavuşlar teğmen

---

⁵¹ B. Kodaman, a.g.e., s. 1332.

⁵² S. Kani İrtem, a.g.e., s. 75.

yapılmıştı. Tezkere alanların hepsine çavuş rütbesi verilmişti. İstanbul'daki ikinci fırkada hiç mektepli zabıt yoktu, hepsi de alaylıydı. Abdülhamit'e bağlıydılar⁵³.

Meşrutiyetin ilanından sonra alaydan yetişmiş ve usulsüz olarak terfi ettirilmiş alaylı zabıtların bir kısmı görevden alınmış bir kısmı da geri plana çekilmişti. Bunun sonucu askerler mektepli zabıtların kumandasına havale edilmişti. Mektepli zabıtlar askeri disipline ve talime hakkıyla riayet ederek, askeri birliklere yeni bir çeki düzen vermeye çalışıyorlardı. Genç mektepli subayların sıkı disiplini er ve erbaşlara zor geldi. Şikayet etmeye başladılar. Hatta Taşkışla'daki taburlardan biri Yemen'e yollanmak istendiğinde "Biz gitmeyiz" diye direnmişler ve üzerlerine Avcı Taburları gönderilerek sindirilmişlerdi⁵⁴.

Yine ikinci fırkaya mensup Arap ve Arnavut taburları da, tezkere alanların yerine Türkler konulduğunda, Türkleri kabul etmemişlerdi. Mahmut Muhtar Paşa silahla müdahale etmek zorunda kalmıştı. Bu taburlar, Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa ile Harbiye Nazırı Ali Rıza Paşa'nın padişah nezdindeki teşebbüsleri sonunda İstanbul'dan uzaklaştırılmışlardır. Bu gibi alaylı - mektepli çekişmesi sonucunda, askerler arasında huzursuzluk baş göstermiştir⁵⁵.

9. Hilmi Paşa Hükümeti

Hüseyin Hilmi Paşa kabinesi kurulduktan sonra, hükümet bütün elçiliklere dış siyasetin değişmediğini bildirdi. Aynı zamanda, İttihat ve Terakki Fırkası adına Mehmet Arslan Bey de İngiliz elçiliğine giderek, İngiliz dostluğunun devam edeceğini açıkladı. İttihat ve Terakki tarafından aynı zamanda, The Times ve Daily Telegraph gazetelerine bu yolda telgraflar çekildi. Buna rağmen İngilizlerin, Osmanlı Hükümetine ve özellikle İttihat ve Terakki'ye karşı tavrı hissedilir ölçüde soğudu. Kamil ve Nazım paşalar da, muhalefetin yeniden iktidara gelmeleri için çırpındığı "büyük devlet adamları" modelleri oldular⁵⁶.

13 Şubat 1909'da yapılan oylamada; 8 karşı 198 oyla, Kamil Paşa kabinesi güvensizlik oyu aldı. 13 Nisan 1909'da, 31 Mart olayı başgösterdi. Görülüyor ki iki ay

---

⁵³ Z. Türkmen, a.g.e., s. 145.

⁵⁴ İ. Hami Danişmend, a.g.e., s. 29.

⁵⁵ S. Akşin, a.g.e., s. 16.

⁵⁶ B. Kodaman, a.g.e., s. 1333.

içinde gitgide artan gerginlik, bir patlamayla sonuçlandı. Gerginliğin artmasındaki neden, muhalefetin Hilmi Paşa'nın sadaretine bir türlü razı olmaması ve bu uğurda birçok çareleri zorlamaya hazır olmasıdır. Bu çarelerden biri, Kamil Paşa'nın konağı ve İngiliz elçiliği önünde yapılması tasarlanan gösteriler olduğu gibi (26 Şubat 1909) daha da tehlikeli ve uygulamaya konulan bir çare din adamlarının ve dinci çevrelerin Hilmi Paşa'ya ve İttihat ve Terakki'ye karşı harekete geçirilmesiydi. Bu çeşit harekete elverişli olanlar, medrese yani ilmiye talebeleriydi. Zira bunlar daha önce bütün İstanbullularla birlikte askerlikten istisna edildikleri halde, artık bu istisnaya son verilmekteydi. Üstelik bu arada, İstanbullularla ilmiye talebeleri arasında eşitsizlik yaratıldığı ileri sürüldü ve ilmiye öğrencileri durumu mitinglerle protesto ettiler. Bir de, ilmiye öğrencileri bir cemiyet halinde teşkilatlandılar ve muhalefet saflarına katıldılar. Bunları; Karagöz ve Kör Ali olaylarından ayrı değerlendirmek gerekir. Zira onlar başıbozuk istibdatçı hareketlerdir. Fakat bunlar ise tamamen istibdada karşı ve Kanun-u Esasi düzeninden yana olduklarını iddia ediyorlardı. Ulema kesiminden birçokları dahi, İttihat ve Terakki'nin laiklik ve masonluk yönündeki bazı fikirlerinden ötürü cemiyete şüphe ile bakıyorlardı⁵⁷.

10. Diğer Bazı Çevreler

Abdülhamit'in "hafiyesi" durumunda, yani onu yeniden "istibdat" padişahı olarak görmek isteyen bazı çevreler vardı. Bunlar, Harp Divanı'nın tespit edip idam kararı verdiği kişilerdi. Bunlar: 1) Maarif Nezareti Teftiş ve Muayene Encümeni üyesi ve El Adl ve Protesto gazetelerinin yazarı Nadiri Fevzi bey, 2) Devlet Şurası üyelerinden Tayyar Bey, 3) Rüşumat İstatistik Kalemi Müdürü Tefvik Bey, 4) Mabeyn özel tütün kıyıcısı Hacı Mustafa Efendi, 5) Muhasip Halil Bey. İlk dört kişinin suçu, "ihtilal ve irtica hareketlerine katılmak" gizli bir cemiyet kurmak (Miralay Halil cemiyete sonradan girmiştir). Abdülhamit'i istibdat yönetimini geri getirmesi için kışkırtıp korkutan işler hazırlamaktı. Ayrıca ilk üçü çeşitli tarihlerde "bu işler için" Mabeyn'den para almışlardı⁵⁸. Sözü edilen ilk üç kişi doğru veya yanlış, fakat kışkırtıcı ve ürkütücü hareketlerle Abdülhamit'ten para sızdırmaya çalışmışlar ve onu mutlakiyet düzenini geri getirecek ya da bu işe sürüklemeye çalışmışlardı. Journallerde bildirildiğine

---

⁵⁷ S. Kani İrtem, a.g.e., s. 89.

⁵⁸ S. Akşin, a.g.e., s. 23.

göre İttihat ve Terakki Yusuf İzzeddin Efendi'yi, Ahrar Fırkası ise Reşat Efendi'yi tahta çıkarmak için hazırlık yapıyorlardı. İkinci iddia doğru olabilirdi; zira Ahrarcıların Abdülhamit'e karşı tutumları olduğu belliydi⁵⁹. Fakat Abdülhamit'le uzlaşmış görünen İttihat ve Terakki'nin böyle bir niyeti olduğunu doğrulayan bir bilgimiz yoktur. Nadiri Fevzi'nin bir jurnali de bütün cemiyetlerin Abdülhamit'e zararlı olduklarını bildirmiştir. Tevfik Bey'in bir jurnali mebusan önünde ayaklanma olacağını haber veriyor ve artık 60-70 bin kişilik cemiyetin, önüne geçilemeyeceğini söylüyordu. Bu sözler, asker yakalandıktan sonra mutlakiyetçi cemiyetin faaliyete geçeceği anlamında yorumlanabilir. Görülüyor ki Abdülhamit, meşrutiyetçi bir padişah olmaya çalışırken, jurnal kabul etmekten kendini alamamış ve tabii onun bu eğilimini istismar etmeye kalkışanlar da ortaya çıkmakta gecikmemişlerdi⁶⁰.

B. OTUZ BİR MART OLAYINDA SULTAN ABDÜLHAMİT

O zamanki Rumi takvimin 31 Mart tarihine tesadüf ettiği için “Otuz Bir Mart Olayı” denilen bu irtica olayı padişahın teşvik ve tertipleriyle olmuş gibi gösterilmişse de kat'iyen doğru değildir. II. Abdülhamit'in bu olayda hiç bir etkisi ve herhangi bir şekilde olursa olsun zerre kadar bile alakası yoktur. Bunun böyle olduğu şu kesin delillerle sabittir:⁶¹

1. Sultan Reşad ve Sultan Vahdettin devirlerinde uzun zaman Mabeyn başkâtipliğinde bulunmuş olan Ali Fuad Bey'in “Görüp İşittiklerim” ismiyle 1949'da “Türk Tarih Kurum” tarafından neşredilen hatıratının 49. sahifesinde şu cümleden bahsedilir: “Zaten Talat Paşa da Abdulhamit'in 31 Mart olayında bir rolü olmadığını birçok defa söylemişti.” Bundan anlaşıldığına göre, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin en önemli adamı bile Sultan'ın suçsuz olduğuna kanidir⁶².

2. 31 Mart Olayı'ndan beş gün sonra İstanbul'a gelmiş olan (Marcelle Tinayre)'in “Notes d'une voyageuse en Turquie” isimindeki eserinin 47. sahifesinde

---

⁵⁹ E. Ziya Karal, a.g.e., s. 77.

⁶⁰ S. Akşin, a.g.e., s. 23.

⁶¹ İ. Hami Danişmend, a.g.e., s. 20.

⁶² S. Kani İrtem, a.g.e., s. 98.

Meclis-i Mebusan reisi Ahmet Rıza Bey'in bu irtica hareketinde Sultan Hamit'in, isyanla ilgisi olmadığını gösteren beyanatından bahsedilir⁶³.

3. Sultan Reşat devrinde Van, Suriye vs. valiliklerinde ve Cumhuriyet devrinde de Üçüncü Umumi Müfettişliği'nde bulunmuş olan Tahsin Uzer 31 Mart Olayı esnasında Selanik merkez kaymakamlığında ve aynı zamanda Polis Müdür vekilliğinde bulunmuştur. Sultan Abdülhamit'e: "Baykuş" ve "Heykel-i zulmü i'tisaf" gibi ağır tabirler kullanacak kadar düşman olan bu eski İttihatçı, üç ciltlik gayr-i münteşir hatıratının birinci cildinin 38. ve ikinci cildinin 28. sahifesinde padişahın 31 Mart Olayı çıktıktan sonra bile "Akilane hareket" edip "Kan dökülmesine meydan vermediğinden" bahsetmekte ve hayranlığını belirtmektedir⁶⁴.

4. İbn'ül Emin Mahmut Kemal'in "Son Sadrazamlar" isimindeki eserinin 1709. sahifesinde, Osmanlı'nın son sadrazamı, Tevfik Paşa'nın bir açıklamasına rastlanır; Hareket ordusu İstanbul önlerine geldiği sırada Sadaret makamında bulunan Tevfik Paşa'ya Sultan Abdülhamit şöyle bir teklifte bulunmuştur:

- "Madem ki beni istemiyorlar, saltanatı biraderime bırakırım; devleti o yönetsin. Fakat bir komisyon veya meclis kurulup benim bu olayda sorumluluğum olup olmadığı açığa çıkarılmalıdır!" diyerek açıkça mahkeme olunmasını teklif etmiş ancak bu teklifi reddedilmiştir. Bu da Sultan'ın suçsuz olduğunun kesin delillerinden birisidir⁶⁵.

5. Bu olaydan sonra Sultan Abdülhamit, saltanattan uzaklaştırılmış ve daha sonra bu olayı inceleyen müellifler de Sultan Hamit'in hiçbir alakası olmadığına genellikle ittifak etmişlerdir⁶⁶.

---

⁶³ İ. Hami Danişmend, a.g.e., s. 22.

⁶⁴ A. Özçelik, a.g.e., s. 233.

⁶⁵ İ. Hami Danişmend, a.g.e., s. 23.

⁶⁶ O. Selim Kocahanoğlu, a.g.e., s. 180.

II. BÖLÜM

DERVİŞ VAHDETİ VE 31 MART OLAYI

A. DERVİŞ VAHDETİ'NİN FAALİYETLERİ

Muhalefetin dinci kolu içinde sayılan Derviş Vahdeti, kendi söylediğine göre istibdat yönetimine karşı telgrafhane işgali olayına katıldı ve daha sonra kaçtı, fakat yakalanıp getirildi. Hürriyetin ilanında Kıbrıs'a dönmüş, burda fazla durmayıp İstanbul'a gelmiştir. Fedakaran-ı Millet Cemiyeti'ne girmiş, kendine göre onların fesatlık yaptığını görünce bu cemiyetten çıkmış, İttihat ve Terakki'ye girmeye çalışmış fakat başarılı olamamıştır. 11 Aralık 1908'de "Volkan" gazetesini çıkarmaya başlamıştır. Gazete'nin nüshaları incelendiğinde bunun sıradan dincilik yapan bir gazete olmadığı anlaşılır. Gazetede şu özellikler göze çarpmaktadır⁶⁷.

1. İslamiyetçi özellik

2. Hürriyetçi ve Kanun-u Esasi düzeninden yana olan özellik

3. İnsaniyetçi ve medeniyetçi özellik: Derviş, evrensel barıştan, üfürükçülere karşı doktordan, tıptaki yeni buluşlardan yanadır. Vahdeti yazılarında Dreyfus, Zola ve Darwin'i anacak kadar "Batı" bilginlerinden haberi vardır.

4. Fedakarancı özellik: Vahdeti, eski sürgün ve kaçkınları korurdu. Bu kişiler Yemen, Hicaz, Fizan gibi uzak yerlerden dönen ve çoğu Meşrutiyet'ten sonra Fedakaran-ı Millet Cemiyeti'ne katılmışlar. Daha doğrusu bu Cemiyeti onlar kurmuşlardı. İstibdat mağdurlarına iş ve yardımda bulunmak için bir yardım fon oluşturmuşlardı. Çıkardıkları "Hukuk-u Umumiye Gazetesi"yle, İttihat ve Terakki aleyhine muhalefet yapıyorlardı⁶⁸. Vahdeti'nin bu cemiyete girip-çıkması bir olur, aralarında ne geçtiği bilinmez ama sonuçta Derviş, istifa eder. Hatta cemiyetin yardım fonu'ndan kendisine ayırdığı 400 kuruş parayı da iade eder⁶⁹.

---

⁶⁷ S. Akşin, a.g.e., s. 20.

⁶⁸ O. Selim Kocahanoğlu, a.g.e., s. 40.

⁶⁹ Ş. Mardin, a.g.e., s. 48.

5. Sabahattinci ve muhalif özellik: Derviş, başta Ahmet Rıza olmak üzere İttihat ve Terakki'nin sivil ileri gelenlerinin şiddetle aleyhindedir. Buna karşılık Sabahattin Bey'i (onun düşüncelerini) ve Kamil Paşa'yı tutmaktadır. Bu tutumuna uygun olarak İngiliz taraftarlığı da söz konusudur. Derviş'e göre güdülecek en isabetli siyaset "İngiliz" siyasetidir. O zamanlar Kıbrıs'ta, İngilizlerin adem-i merkezîyetçiliği sayesinde neredeyse küçük bir İsviçre olmuştur. Ayrıca İslamcı görüşlerde, İngilizlerin ve Rusların Müslüman halkının hükümetlerine karşı olan bağlılığını sarsmayacak biçimde yürütülecekti⁷⁰.

Bir süre sonra, İttihat-ı Muhammedi cemiyeti adındaki bir kuruluşu temsilen bazı kimseler Vahdeti'ye başvurarak İstanbul'da kurulacak olan mason loncasına karşı Cemiyetin geliştirilmesini Volkan gazetesinin de Cemiyet organı olmasını teklif ettiler. Cemiyetin başında Emirizade Ömer Lütfü ve Kayserili Ahmet Paşa'nın damadı Hacı İsmail Hakkı Bey vardı. Derviş'e göre, İsmail Hakkı hafiyelik yapmış, hatta bu yüzden İttihat ve Terakki tarafından idam hükmü giydirilmiş birisiydi. Emirizade'nin ise eski Şeyhülislam Cemalettin Efendi'yle teması vardı, üstelik yalancıydı. Bu nedenlerle, yani bu adamların mutlakiyet yanlısı olmalarından şüphelendiği için, belki de ayrıca işin başına kendisi geçmek isteği için, Vahdeti kısa bir süre sonra kendi adına bir İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti kurdu. Derviş'in kurduğu, İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti kısa zamanda gelişti. 3 Nisan 1909 günü, İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti'nin açılışı dolayısıyla Ayasofya Camii'nde, büyük bir kalabalığın toplandığı mevlit okutuldu. Bu İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti'nin taşrada da hızlı bir şekilde yayıldığıının göstergesidir⁷¹.

İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti'nin yayın organı oluncaya kadar, Vahdeti Volkan'ı çıkarma konusunda hayli zorluklarla karşılaşmış, gazeteyi iki defa tatil etmek zorunda kalmıştı. İlk zamanlar yatırdığı parayı kaybedince, bazı kişilerden para bulma yoluna gitmiştir⁷². Bir arada, Mabeyn'e para için başvurmuş, fakat ne başkatip Cevat Bey, ne de mabeyinci Emin Bey vasıtasıyla bir şey elde edememiştir. Daha sonra Kamil Paşa'nın oğlu, Sait Paşa'dan, hemşehriliğine güvenerek 30 lira istemiş fakat o reddetmekle birlikte işi savsaklayınca, Paşa'ya da, oğluna da güvenmişti. Öte yandan

⁷⁰ O. Selim Kocahanoğlu, a.g.e., s. 100.

⁷¹ S. Akşin, a.g.e., s. 21.

⁷² Z. Kurşun - K. Kahraman, a.g.m., s. 202.

Abdülhamit, Volkan'ın masonluğa karşı, İslamiyetçi yazılarından ötürü memnuniyet duyup Vahdeti'nin çağrılmasını buyurmuş. Gelmesi için kendisine haber gönderilince “Vahdediyim” diye Volkan'da çalışan Enderunlu Lütfü gelmiş, Abdülhamit memnuniyetlerini bildirip para verdirmiş, o da karşılığında makbuz kesmiş ve her ay yardım edilmesini istemiş. Bu olay iki defa tekrarlanmış ve Lütfü'ye toplam 450 lira verilmiştir. Mahkemede Vahdeti, Abdülhamit'ten para aldığını inkar edip, sadece Enderunludan bir defalık 15 lira borç aldığını söylemiştir⁷³.

Para için Abdülhamit'e başvurmak, mutlakiyet devrinden hatta daha öncelerden kalmış sayılan, adet ölçüleri çerçevesinde bir dereceye kadar normaldi. Nitekim Fedekaran-ı Millet Cemiyeti de, Abdülhamit'e düşman olması gerektiği halde, Abdülhamit'ten para sızdırmaya çalışmaktan kaçınmamıştır. Vahdeti, saraya başvurmasını normal göstermek için mahkemede Ali Kemal Bey'in, Yeni Gazete'nin Yıldız'dan para aldıkları “herkesin müracaat ettiği” söylentilerini dile getirmiştir⁷⁴.

Burada merak edilen soru şudur: Abdülhamit Volkan'ın yayınlarından neden hoşlanmıştı? Şunu diyebiliriz: Volkan'ın İslamiyetçi yazılarını, halife olduğundan dolayı kendi tahtını sağlamlaştırıyor diye görmüş olmalıydı. Masonluk aleyhindeki tutumu da hem İslami yönden uygun geldiğinden, hem de masonluğun Kleanti Skalyeri olayında ve İttihat ve Terakki'nin Rumeli'deki gelişmesinde oynadığı rolden ötürü, Abdülhamit'e cazip gelmiş olsa gerektir⁷⁵. Fakat Volkan'ın en hoş giden yönü herhalde kendisine çatmamasıydı. Nitekim, Ahrar Fırkası'nın yani muhalefetin ileri gelen organlarının en önemli özelliği, Abdülhamit aleyhtarlığı idi. Hatta muhalif gazeteler içinde Abdülhamit'le çok fazla uğraşan “Serbesti” adlı bir gazete vardı⁷⁶.

Vahdeti için verilen paraların Volkan'ın kışkırtıcı yayınlarını devam ettirmesi hatta artırması yönünde bir etki yapmış olma ihtimali var mı diye düşünebiliriz. Bu sorunun cevabı hayır olsa gerekir. Zira ortalığın karışmasında, hele de muhalefetin güçlenmesinde Abdülhamit'in hiçbir menfaati yoktu. Diğer bir hususta, Volkan'da kışkırtıcı yayınların artışı 31 Mart'tan hemen önceki döneme denk gelir ve bu artış, tüm muhalefet gazetelerinde gözlenmiştir. Aslında Derviş için Volkan gazetesine verilen

---

⁷³ S. Akşin, a.g.e., s. 21.

⁷⁴ A. Özçelik, a.g.e., s. 235.

⁷⁵ S. Kani İrtem, a.g.e., s. 103.

⁷⁶ Z. Türkmen, a.g.e., s. 149.

paraların üç amacı vardı. 1) Padişaha sataşmamak, 2) İslamiyetçilik, 3) Masonluk karşıtı olması. Bu üç özelliği devam ettirdikçe, Vahdeti Yıldız'dan para almayı hak edecekti⁷⁷.

Bu olayları biraz irdeledikten sonra Derviş'in asıl faaliyetlerine ve 31 Mart Olayı'ndan önceki olaylara bir göz atalım:

Kamil Paşa, kabinesinin düşürülmesinden sonra, muhalefet gazetelerinin, bazen dini duyguları da alet ederek açtıkları kampanya ile, hava gitgide İttihat ve Terakki aleyhine değişti. Hasan Fehmi'nin öldürülmesiyle durum tamamen ağırlaştı. Hasan Fehmi'nin cenaze töreni, muhalefetin, başta ilmiye öğrencileri ile birçok Darülfünunlular ve ulema olmak üzere, büyük kalabalıklar tarafından desteklendiğini ve artık kamuoyunda muhalefetten yana güçlü akımların oluştuğunu gösterdi. Volkan gazetesinde çıkan bazı mektup ve yazılardan da bu işin erlere de bulaştığı anlaşılıyordu⁷⁸. Ayrıca, Hasan Fehmi'yi Galata Köprüsü'nde öldüren kişinin bir subay pelerini bulundurduğu iddia ediliyordu. Köprünün iki tarafında da karakolların bulunması, buna rağmen kimsenin yakalanamaması, bu olayın İttihat ve Terakki'ye mal edilmesine neden olmuştur⁷⁹.

Muhالیf gazeteciler ve halk, katil veya katillerin bulunup cezalandırılmasını istiyor, ama katil bir türlü yakalanamıyordu. Bu durumda katil'in İttihatçılardan olduğu şüphesi iyice artıyordu. Bu durum halkın İttihatçılar aleyhine dönmesine sebep oldu. "Volkan" gazetesinin sahibi Derviş Vahdeti şiddetli bir şekilde, İttihatçıların dış ve iç siyasetlerini eleştiriyordu. "Abdülhamit istibdadı ile mücadele eden Hasan Fehmi'nin katili nasıl bulunamaz?" diye soruyordu. Siyasi durum böyle iken 1908'de İttihatçılar hassa ordusuna güvenmedikleri için, Makedonya'da çetelere karşı uzun bir mücadeleden sonra Kolağası Niyazi Bey ve Resne'de dağa çıkan "hürriyet kahramanı" taburlarından üçü İstanbul'a getirilip, Meclis'in emrine verilmişti. Taşkışla'ya yerleştirildikten sonra bu askerlerle subayları ilgilenmediler. Askerleri, çavuşları ile başbaşa bırakarak, siyasetle ve İstanbul'un eğlence yerlerinde vakit geçiriyorlardı⁸⁰. Kendi hallerine terkedilmiş olan bu taburların subayları, kışlarına uğramazken, Meşrutiyet'in ilan edilmesinden zarar görenler, gerici fikirli olanlar belki de,

⁷⁷ O. Selim Kocahanoğlu, a.g.e., s. 147.

⁷⁸ S. Akşin, a.g.e., s. 31.

⁷⁹ Komisyon, **Çağdaş Türkiye Tarihi**, Cem Yayınevi, C. IV, İstanbul 2000, s. 29.

⁸⁰ Tahsin Ünal, **Türk Siyasi Tarihi**, Emel Yayınları, Ankara 1977, s. 363.

(Abdülhamit hariç) bazı saraylılar, kraldan ziyade kral taraftarları ve Avcı Taburlarının gerçek kumandanı olan çavuşları kendi taraflarına çekmişlerdi. 31 Mart Olayı'nın çıkışından on beş gün evvel bir teftiş hadisesi de bu taburların gücendirilmesine neden olmuştu. Hassa Ordusu (Abdülhamit'in muhafız alayları) Kumandanı Mahmut Muhtar Paşa, Avcı Taburlarını teftiş etmiş, talim ve terbiyelerini beğenmeyip, taburların kumandanı, Binbaşı Şükrü Bey'i "On beş gün süre veriyorum. On beş gün sonra taburları yeniden teftiş edeceğim. Aynı hali görürsem subayları açığa alırım" diye tehdit etmişti⁸¹.

Muhalefet gazetelerinin gittikçe sertleşen eleştirilerinden Derviş Vahdeti de faydalanmıştır. 28 Mart tarihli "Volkan" gazetesinde şunları söylemektedir:

"Hasan! Ey Fatma'nın oğluyla isimde olan Hasan! Onunla senin aranda büyük bir bağ buluyorum. O anadan ve babadan yoksun olarak şehit edildi. Sen de onun gibi öksüz, sen de garip olarak şehit edildin. O Yezidilere muhalif idi. Sen de onun gibisin. Yezidiler İslam hükümetini zaptetmişlerdi. Bunlar da Osmanlı Hükümeti'ni zapt etmek istiyorlar. Nedir aranızdaki ilişki Hasan! Sen o musun, yoksa o sende mi? Ona İslam alemi kan ağladı. Sana da bütün insanlık ağlıyor. Git Hasan, Ebu Talib'in oğluna benden selam söyle! Vahdeti de geliyor de ve kabulünü rica et!"⁸²

İki gün sonra yine Derviş Vahdeti, "... O istibdada ki, boyun eğsek kansız bir millet olduğumuza dünya kani olacak, milli hislerimiz hakarete uğrayacak. Bu cinayetlere kesinlikle boyun eğmeyelim. Bunun çaresi ümmetin toplanmasıdır."⁸³

Yine Derviş Vahdeti bir başka yazıda şunları söyler:

"Ya hürriyet şehidi Hasan Fehmi Bey'in katili bulunmalı yahut malum olan beş kişiyi, İttihatçıları vatan haricine çıkarmalı. Bu ikisinden başkası milletin galeyanını durduramaz."⁸⁴

Volkan aynı zamanda muhalefet gazetelerini de girişeceği harekete davet etmekte ve şöyle demektedir:

---

⁸¹ T. Ünal, a.g.e., s. 364.

⁸² M. Ertuğrul Düzdağ, **Volkan Gazetesi**, İz Yayıncılık, İstanbul 1992, s. 485.

⁸³ M. Ertuğrul Düzdağ, a.g.e., s. 495.

⁸⁴ M. Ertuğrul Düzdağ, a.g.e., s. 490.

“Acele et Mizan! Arş ileri Serbest! İmdat Osmanlı! Sebat et İkdam! Hakperest matbuat, hep hücum edelim! İşte istibdat kalesi, işte hürriyet şehidi zincirlere bağlanıyor, bize imdat! diye kollarını uzatıyor. Kale ise zayıftır, sihirle kuvvetli gözüküyor. Kale muhafızları da sihirle bağlı! İşte Volkan... Sancaktarlık vazifesi ilerliyor. Arş ileri! Şehit olursam da siz dönmeyiniz. Zira zafer bizdedir. Emin olunuz ki halk bizimledir.”⁸⁵

Artık kamuoyu yeteri kadar ateşlenmiş, özellikle askerler arasında yapılan propagandalar meyve verecek kadar olgunlaşmıştı. Bu arada “Darülfünun” öğrencileri de yürüyüşe geçip, Osmanlı hükümetinden katilin bulunmasını istemişlerdi. Ayrıca İttihat-ı Muhammedi Cemiyeti örgütlenmesini bitirmek üzeredir. Yurdun her yerinden, İstanbul’un çevresinden, Orta Anadolu’dan Hz. Muhammed’in başkanı bulunduğu bu cemiyete elbette bütün softalar katılmış, olayları tam olarak kavrayamayan cahil halkta cemiyeti desteklemiştir. Ayrıca muhalif basın “Volkan Gazetesi”nin izinden gidiyor. Buna karşılık, Ahrar Fırkası da İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti’nin yanında yer almaktadır. Fırka, Muhammedi’cilerin yapacağı şahlanişla kendisine iktidarın kapılarının açılacağını düşünmektedir⁸⁶.

Hasan Fehmi Bey’in öldürülmesi, halk arasında büyük bir etki yaptığından üniversite hocaları ve öğrencileri, bunu protesto etmek istemiş ve henüz yeni fakülte haline gelen Hukuk Fakültesi öğrencileri, hocaları Celaleddin Arif Bey’in teşvikiyle harekete geçmişler ve mülkiye öğrencileriyle birlikte Babıali’ye giderek, Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa’dan katillerin yakalanmasını istemişlerdir. Bu küçük grup Babıali’den ayrılırken halkın da katılımıyla beş on bin kişiyi bulmuş; böylece bazı gazete müdürlüklerine gidilmiş ve son olarak Mebusan Meclisine gidinceye kadar kalabalık belki elli bini geçmişti. Cenaze’nin defin törenine, yüz bin kişi katılmış ve yolla hükümet protesto edilmiştir⁸⁷.

---

⁸⁵ M. Ertuğrul Düzdağ, a.g.e., s. 231.

⁸⁶ Ecvet Güresin, **31 Mart İsyanı**, Yenigün Haber Ajansı Yayınları, İstanbul 1998, s. 45-47.

⁸⁷ Ahmet Bedevi Kuran, **İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler**, Tan Matbaası Yayınları, İstanbul 1945, s. 277.

B. 31 MART OLAYI'NIN ÇIKIŞI

Rumi takvime göre 31 Mart, şimdiki takvime göre ise 13 Nisan günü, İstanbul'da yeni bir olay başgösterdi⁸⁸. Bu olayı, İttihatçıların birinci orduya güvenmeyerek, üçüncü ordudan (Selanik) getirttikleri avcı taburları çıkartmıştır⁸⁹. 13 Nisan sabahından itibaren havaya silahlar sıkılarak isyan başlamıştır. Bu hareketin elebaşısı Arnavud Hamdi Çavuş'tur⁹⁰. Çoğu diplomalı olan subayların silahlarını ellerinden alıp, subayları bağlayarak şehre yayıldılar. Galata köprüsünü aşp, Meclis'in karşısındaki Sultan Ahmet meydanında toplandılar. 13 Nisan günü boyunca, başka birliklerden olanlar, din adamları ve medrese öğrencileri de topluluğa katılırlar⁹¹.

Olaydan haberdar olan, Başvekil Hüseyin Hilmi Paşa, Babıali'ye gelerek, bazı milletvekilleriyle illere telgraf çekip, olaydan haberdar etmiştir. Bu sırada askerin “Şeriat isteriz!” naraları ile Meclis'e yaklaştığı öğrenildiğinde, Sadrazam, Şeyhülislam Ziyaeddin Efendi'yi göndererek ne istediklerini sormuş, kendisi de milletvekilleriyle beraber kalmıştır. Asiler Şeyhülislam'a: “Hüseyin Hilmi Paşa ile Bahriye Nazırı Rıza Paşa'nın çekilmelerini, mebuslardan Meclis reisi Ahmet Rıza'nın, müfritlerden Hüseyin Cahit Bey ile, Talat Bey'in ve İttihatçı gazete olan Şura-yı Ümmet Gazetesi'nin başmuharriri Bahaeddin Şakir Bey'in milletvekilliğinden çıkarılmalarını, başlarında bulunan mektepli zabıtların alınmasını ve kendilerinin affedilmelerini” istemişlerdir⁹².

Bu olay üzerine, bir taraftan Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa ile Meclis Başkanı Ahmet Rıza Bey istifa ederlerken, bir taraftan da Meclis'e gelen bazı milletvekilleri huzuru sağlamak amacıyla sekiz kişilik bir grubun saraya gidip padişah ile görüştükten sonra harekete geçmelerine karar ermişlerdi. Bu grup Ayasofya önüne geldiklerinde, isyancı askerlerle karşılaştılar. Askerler bunları geri çevirirken, Lazkiye milletvekili Mehmet Aslan Bey'i bütün feryat ve çabalarına rağmen Hüseyin Cahit zannederek öldürmüşlerdir. Bununla birlikte isyancılar “Şuray-ı Ümmet” ve “Tanin” adlı gazete ve matbaalarını tahrip edip, mektepli subayları da öldürmeye başlamışlardır. Süvari Teğmeni Sabahattin Bey, köprü üstünde öldürülen İlyas Bey, “Asar-ı Tefvîk” zırhlısının

⁸⁸ Tuncer Baykara, **Türk İnkılap Tarihi ve Atatürk İlkeleri**, Akademi Yayınları, İzmir 1999, s. 44.

⁸⁹ Komisyon, **Yeni Türk Ansiklopedisi**, Ötüken Yayınları, C. VIII, İstanbul 1985, s. 2906.

⁹⁰ Nuri Ünlü, **İslam Tarihi**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, C. III, İstanbul 1994, s. 181.

⁹¹ Robert Mantran, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, Adam Yayınları, C. II, İstanbul 2002, s. 224.

⁹² T. Ünal, a.g.e., s. 365.

süvarisi Ali Kabuli Bey bunlar arasındadır⁹³. Bütün bunlar olurken istifa eden Hüseyin Hilmi Paşa'nın yerine Tevfik Paşa Sadrazam ve Dömeke kahramanı Ethem Paşa da Harbiye Nazırı olarak atanmışlardı. Bu arada Hassa (muhafız) Alayları Kumandanı Mahmut Muhtar Paşa emrindeki 30.000 asker ile mevziye çekilmiş emir bekliyordu. Kan dökülmesini istemeyen Ethem Paşa, iki tarafı barıştırmak istemiş, fakat 30.000 kişilik muhafız alayının da asilerle birleşmesine ve tehlikenin büyümesine sebep olmuştur⁹⁴. İsyanın ikinci günü, asilerin sayısı 30-35 bin'e çıkmış bu kuvvet o günlerde İttihatçı gazeteler susturulduğu için, yayınlanmaya devam eden "Volkan" gazetesi tarafından da: "Kim derdi ki bize Köprü ortasında silindir şapka giydirecekler, kim derdi ki, bize çarşaf giymek zamanı değildir, diyecekler. Ve bunları büyük vatansever Ahmet Rıza müdafaa edecek."⁹⁵ gibi sözlerle tahrik etmekte, ittihatçılık düşmanlığını körüklemeye çalışmaktaydı⁹⁶.

Şimdi bu olayla ilgili bazı önemli noktaları ele alalım. İhtilal hazırlığı 13 Nisan (31 Mart) Pazartesi günü başlamıştır. O gün ve gece Taşkışla'daki subaylar bağlanmış ve hapsedilmiştir. Ertesi gün başlayacak olaylarda kimlerin öldürüleceği o günden belirlenmiştir. Deniz erlerinin olası müdahalesini de aynı gün önlemiştirler. Burda merak edilen şudur: Askerlerin başındaki birkaç çavuş kendi inisiyatifleriyle mi hareket etmişler, yoksa harekat planını bunlar mı hazırlamıştır? Veya Derviş Vahdeti'nin ya da başka bir muhalifin emirleriyle mi olaylar başlamıştır? ihtilalin bugüne kadar sakladığı sır budur. Şunu belirtelim ki olaylar'ı yöneten asıl sorumlusunun kim olduğu bulunamamıştır. Bu doğrudan doğruya, Mustafa Kemal'in kazandığı zaferin üstüne konmak isteyen, Mahmut Şevket Paşa'nın beceriksizliğidir. Baştaki asilerin kimler olduğunu bulmak imkansız değildi. Son anda yönetim Mustafa Kemal'in elinden alınmasaydı doksan beş yıldır ihtilalin arkasında kimlerin olduğunu bulmak için bu kadar eziyet çekmeye gerek kalmazdı⁹⁷.

---

⁹³ S. Akşin, a.g.e., s. 40.

⁹⁴ T. Ünal, a.g.e., s. 366.

⁹⁵ M. Ertuğrul Düzdağ, a.g.e., s. 533.

⁹⁶ Z. Kurşun - K. Kahraman, a.g.m., s. 201.

⁹⁷ Sadi Borak, **31 Mart Vak'ası'nın Çıkış Nedenleri Üzerine Çeşitli Yorumlar ve Atatürk ve Hareket Ordusu Üzerine Orgeneral İzzettin Çalışlar'ın Bir Makalesi**, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi Yayınları, Ankara 1992, s. 359.

C. HAREKAT ORDUSUNUN İSTANBUL'A GELİŞİ

İsyanın Meşrutiyet aleyhine olmadığı, hükümet aleyhine olduğu, fakat buna İttihatçıların düşmanı olanların, bazı muhafazakar kişilerin, bazı gazetecilerin, Saray'dan bir kısım kimselerin karıştıkları, ilk olaylarda bazı kişilerin öldürüldükleri kesindir. Bu olay, İttihat ve Terakki'ye bağlı jandarma subaylarından İsmail Canpulat Bey'in "Meşrutiyet mahvoldu" diye çektiği telgraf ile, olay Selanik'te duyuldu. Selanik'teki III. Ordu kumandanı Mahmut Şevket Paşa'nın, Binbaşı Enver Bey'in (Enver Paşa), Kolağası Mustafa Kemal Bey'in (Atatürk) çabalarıyla, bir tümen kadar kuvvetin hemen İstanbul'a sevk edilmesine karar verildi. "Harekat Ordusu" ismini alan bu kuvvetin kumandanlığına Hüseyin Hüsnü Paşa, Kolağası Mustafa Kemal Bey de bu kuvvetin kurmay başkanlığına getirilmiştir. Bu orduya Edirne'den de bir tümen katıldı. Ayrıca Makedonya'da çete savaşlarına katılmış bir de gönüllü grubu vardı. Bunlar Arnavut, Sırp ve Bulgar'lardan oluşuyordu⁹⁸.

Harekat Ordusu İstanbul'a doğru yürürken, Sadrazam Tevfik Paşa'nın başkanlığında yapılan müzakerede, Hareket Ordusu'na gerek kalmadığı, aslında isyan'ın Meşrutiyet aleyhine olmadığı, Ordu İstanbul'a gelirse, yeniden karışıklık olacağını anlatmak, ordunun geri dönmesini sağlamak için bir heyetin gönderilmesine karar verildi. Fakat Harekat Ordusu Kumandanı: "Emir aldığımı, geriye dönemeyeceğimi" söyleyerek yoluna devam etti⁹⁹.

Harekat Ordusu, 15.000 kişilik bir kuvvetle, 20 Nisan 1909'da Yeşilköy'e geldi. 23-24 Nisan günlerinde özellikle Harbiye ve Taşkışla civarlarında yapılan çatışmalardan sonra ordu şehre hakim oldu. Taşkışla'da ve Yıldız Sarayı'nın üstünde ki kışlalarda bulunan isyana karışmış askerlerin hepsi teslim oldu. Anadolu'ya kaçmak isteyenler, Üsküdar ve Kadıköy taraflarında, özellikle gönüllü olarak orduya katılmış olan Bulgar, Sırp ve Arnavut çeteleri tarafından karşı gelmedikleri halde öldürüldüler¹⁰⁰.

Karşılık vermedikleri halde öldürülenlerin, gönüllülerin sarayı yağma etmesinin hesabı Meclis'te sorulduğu zaman, Harekat Ordusu Başkumandanı Mahmut Şevket

---

⁹⁸ T. Ünal, a.g.e., s. 367.

⁹⁹ A. Bedevi Kuran, a.g.e., s. 282.

¹⁰⁰ T. Ünal, a.g.e., s. 368.

Paşa meclis kürsüsünden tehditler savurarak, soru soranları susturmuştur. Bundan sonra oluşturulan divan-ı harp, tevkifler, idamlar ve sürgünlerle başlamıştır¹⁰¹.

D. ABDÜLHAMİT'İN TAHTTAN İNDİRİLMESİ

Abdülhamit, saltanatı süresince sürekli olarak tahttan indirilme endişesi yaşamış, bunun için orduyu ihmal etmiş, donanmayı Haliç'te çürütmüş, liberaller ile mücadele etmişti. Hareket Ordusu Başkumandanı Mahmut Şevket Paşa ilk zamanlarda Abdülhamit'i tahttan indirme konusunu hiç düşünmemişti. Fakat 31 Mart Olayı ile ilgisi oldu zannedilen Abdülhamit'i tahttan indirmeye Meclis üyeleri adeta karar vermişlerdi. 27 Nisan 1909'da Meclis yaptığı gizli bir oturumda, tahttan indirme kararını verdi. O gün Meclis, Ayan Meclisi Başkanı Sait Paşa'nın başkanlığında toplanıp, önce Yıldız'ın teslim aldığına dair, Mahmut Şevket Paşa'dan gelen telgraf okundu. Daha sonra mecliste, Abdülhamit'i tahttan indirme teklifi kabul edildiğinde adam gönderilip, Fetva Emimi Hacı Nuri Efendi davet edildi. Hacı Nuri Efendi gelince Ayan Meclisi Reisi Sait paşa, Mebusan Meclisi'nin Başkanı iken istifa edip, sonra Hareket Ordusu'nun İstanbul'a gelmesi ile eski görevine getirilen Ahmet Rıza Bey, Sadrazam Tevfik Paşa, Şeyhülislam Ziyaeddin Efendi, Bakanlar, Fıkıhtan anlayan milletvekillerinden olan Elmalılı Küçük Ahmet Hamdi, Mustafa Asım Efendiler, Ahmet Rıza Bey'in odasında toplandılar¹⁰². Hacı Nuri Efendi Meclis'in hazırladığı fetva örneğini beğenmedi. "Fetvayı onaylamak bana değil, Şeyhülislam'a aittir. Ben yalnız örneğini hazırlarım Şeyhülislam onaylar" demiştir¹⁰³. Hacı Nuri Efendi ayrıca: "Size bunu yapmayın derim. Eğer ki saltanat değişikliği isteniyorsa, Meclisçe teklif edilsin ve Abdülhamit kendisi istifa etsin" diyerek kendi görüşünü belirtmiştir¹⁰⁴.

Bunun üzerine, Küçük Ahmet Hamdi fetvayı iki şık olarak yazdı. Bundan sonra oturum yeniden başladı. Bazıları tahttan indirme, bazıları da istifa teklifini savundu. Fakat tahttan indirme kararını savunanlar ağır bastı. Sonunda Meclis'e başkanlık eden Sait Paşa: "Efendiler, okunan fetva ve milletin istekleri çerçevesinde, II. Abdülhamit'in hilafet ve saltanat makamından indirilmesine karar veriyor musunuz?" diye sorunca milletvekilleri: "Karar veriyoruz" diye bağırıldılar. Başkan: "Abdülhamit tahttan indirildi.

¹⁰¹ T. Ünal, a.g.e., s. 368.

¹⁰² T. Ünal, a.g.e., s. 369-370.

¹⁰³ S. Kani İrtəm, a.g.e., s. 274.

¹⁰⁴ S. Akşin, a.g.e., s. 51.

Yegane meşru veliaht Mehmet Reşat Efendi'nin tahta geçmesine karar veriyor musunuz?" diye sordu. Meclis üyeleri "Veriyoruz Yaşasın Beşinci Mehmet" diye bağırıldılar¹⁰⁵.

Bundan sonra kararın tebliğ edilmesi için kimin gönderileceği konuşuldu ve en sonunda, Arif Hikmet Paşa, Dıraç (Arnavut) milletvekili Esat Paşa, Selanik Milletvekili Karasu (Yahudi) Efendi ve Aram (Ermeni) Efendi'den mevcut olan grup tahttan indirme kararını tebliğ etmek için görevlendirildi¹⁰⁶.

Abdülhamit, kararı tebliğe gelenlerin kimler olduğunu öğrenince: "Bir Türk padişahına, bir İslam Halifesi'ne kararı bildirmek için bir Arnavut, bir Yahudi, bir Ermeni'den ve bir nankörden başkasını bulamamışlar mı?" demiştir. Heyete de: "Ne yapalım, Ferman-ı ilahi böyle imiş, rıza göstermekten başka çare yoktur" dedikten sonra: "Çırağan Sarayı'nda kalmama izin vermezler mi?" diye ilave etmiştir. Abdülhamit Han'ın isteği kabul edilmeyerek, Selanik'e sürgüne gönderilmiş, 1912 Balkan Savaşlarında İstanbul'a getirilmiş ve 1918'de burada vefat etmiştir¹⁰⁷.

Sultan Abdülhamit tahttan indirildikten sonra yazdığı hatıra defterinde şunları söylemektedir:

"Düşenin dostu olmaz demişler.. Ben zaten kimseden beklemiyorum. Ama fisebilillah düşmanlığı bir türlü kavrayamıyorum. Farzedelim ben Padişahken benden korkuyorlardı, onun için aleyhimde yazıyorlardı. Peki şimdi neyimden korkuyorlar da aleyhimde yazıyorlardı. Peki, şimdi neyimden korkuyorlar da aleyhimde yazıyorlar? İşte bir köşedeyim, benden istedikleri nedir? Acaba nankör tabiatları, gördükleri iyilikten vicdan azabı mı çekiyor?"¹⁰⁸

Ben akıllı insanların düşmanıymışım! Bunu utanmadan yazabiliyorlar. Eğer akıllı dedikleri, kendileri gibi ise ben öyle akla hayatımın hiçbir gününde itibar etmedim. Yok eğer gerçekten akıllı insanlara düşman olduğumu söylemek istiyorlarsa bir tek örnek versinler, hepsini kabul edeyim. Bütün hayatım boyunca akıllı insan

---

¹⁰⁵ S. Borak, a.g.e., s. 359.

¹⁰⁶ S. Kani İrtəm, a.g.e., s. 282.

¹⁰⁷ S. Borak, a.g.e., s. 359.

¹⁰⁸ Bozdağ, İsmet, **Abdülhamit'in Hatıra Defteri**, Kervan Yayınları, İstanbul 1975, s.85

aradım, ne yazık ki bulamadığım için bazen bu kitapları yazanlar gibilerini de kullandım.¹⁰⁹

Hiç akla ve bilgiye düşman olsaydım, Darülfünun, Mülkiye-i Şahane gibi devlete ve millete bilgili insan yetiştiren mektepler kurar mıydım? Ya da, horozdan kaçan genç kızlarımızın okuması için Dar-ül Muallimatlar kurar mıydım? Hiç akla ve bilime düşman olsam, Galatasaray Sultanisinin'i Avrupa'nın Üniversiteleri ayarına çıkarıp orada Hukuk dersleri okutur muydum?¹¹⁰

E. 31 MART OLAYI'NIN ANADOLU'DAKİ ETKİSİ

İstanbul'daki isyan yayılıp, kan dökülürken, Anadolu'nun diğer illerinde de isyan hareketleri başgösterdi. Erzurum ve Erzincan'da ilk kıvılcımlar çıktı. İsyancılar, Erzincan'da bulunan dördüncü ordudaki askerlerin arasına da kendi adamlarını sokmuşlardı. Diğer isyancılarla birlikte “Şeriat isteriz” diye ayaklandılar¹¹¹.

Erzincan ve Erzurum'daki ayaklanma 2. ve 3. Ordular'a bildirilmişti. Erzincan'daki ayaklanmayı hazırlayanların amacı, 4. Ordu'nun içine sızmalarındaki amaç, Rumeli'den İstanbul'a gelerek isyanı bastırmak isteyecek kuvvetlere karşı 4. Ordu'yu hareketsiz bırakmak ve isyan sonucu ordu'dan ayrılacak kuvvetlerle İstanbul'daki isyancılara yardım etmektir¹¹².

Ama isyan; Mustafa Kemal, İsmet, Enver'le aynı yıllarda Harbiye'de bulunan Ordudaki genç kurmaylardan Fahrettin, Yakup Şevki, Kemalettin Sami ve bazı komutanlar tarafından bastırılmıştı. İstanbul'daki isyan iller arasındaki haberleşmede “irticai isyan” olarak tarif edildi. Olayların çıkması azınlıklara da kendi amaçları doğrultusunda hareket etme fırsatı verdi¹¹³.

İstanbul'da isyan çıkmasından sonra, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni destekleyen gazeteler yakılıp yıkılırken, etrafta kan gövdeyi götürürken Rum ve Ermeni gazeteleri isyanı övmeye başladılar. O tarihteki “Neogolas” gazetesi: “31 Mart şanlı bir gündür”

---

¹⁰⁹ B.İsmet, a.g.e.,s.86.

¹¹⁰ B.İsmet, a.g.e.,s.86.

¹¹¹ Taylan Sorgun, **İttihat ve Terakki**, Beyaz Balina Yayınları, İstanbul 2001, s. 258.

¹¹² A. Bedevi Kuran, a.g.e., s. 289.

¹¹³ T. Sorgun, a.g.e., s. 260.

başlığını atmıştı¹¹⁴. Adana’da Haçin Ermenileri, Kayseri civarındaki Hınçak Gizli Cemiyeti bu karışık durumdan yararlanmak istemişlerdi. Prens Sabahattin’in ortaya koyduğu, Avrupa Devletleri tarafından da desteklenen Adem-i Merkeziyetçilik fikri Rumlar, Ermeniler, Taşnak komiteleri tarafından benimsenmişti. Merkez-i Umumi, (Genel Merkez) azınlıkların aldıkları bu tavrı not etmekte gecikmedi. Ayrıca Prens Sabahattin meselesi de göz önünde bulunmaktaydı¹¹⁵.

Hareket Ordusu olayların önüne geçtikten sonra, 31 Mart olayı ile ilgili olanlar, Osmanlı ülkesinden kaçmaya başladılar. Tabii ki bunların başında Volkan gazetesinin sahibi Derviş Vahdeti, Kamil Paşazade Sait Paşa, Abdullah Zühtü, Ali Kemal, Berat milletvekili İsmail Kemal, Serbesti gazetesi başyazarı Rifat, Ergiri milletvekili Müfit, Ahrar Fırkası Genel Sekreteri Nurettin Ferruh bulunuyordu. Ayrıca Prens Sabahattin Bey, Mizancı Murat, Osmanlı Gazetesi sahibi Ahmet Fazlı’da tutuklanmışlardı. Bunlardan Prens Sabahattin ile Ahmet Fazlı serbest bırakıldı. Murat Bey ölünceye kadar Rodos adasında hapsedildi. Mevlanzade Rifat on yıl sürgün cezası aldı. Sait Paşa ise askerlikten uzaklaştırıldı¹¹⁶.

Sıkıyönetim mahkemelerinden ilk karar 3 Mayıs’ta çıkmış ve on üç kişi asılmıştı. Bunlar askerin başına geçip kumandayı ellerine alan çavuşlardı. Ayrıca, Nazım Paşa ile Aslan Bey’i öldüren beş kişi Ayasofya’da, yine askeri yönlendiren beş çavuş ve onbaşı Beyazıt’ta, Mülazım İlyas’ı öldüren üç er köprüde idam edildiler. 12 Mayıs’ta Ali Kabuli Bey’i öldüren on altı kişinin sekizi Kasımpaşa’da diğerleri ise Beşiktaş ve Beyazıtta asıldılar ki bunlar deniz askerleriydiler¹¹⁷.

İsyancılarla işbirliği yaptıkları için 17 Mayıs’ta asılan beş kişinin dışında, Saraydan Başmuhasip Cevher Ağa, Tütün kıyıcısı Mustafa Ağa, Tüfekçi Albay Halil, Danıştay üyelerinden Tayyar, Protesto gazetesi yazarı Nadiri Fevzi, Rüşumat Kalemî Müdür Yardımcısı Tevfik ve Derviş Vahdeti’nin arkadaşlarından Enderunlu Lütfü 27 Mayıs’ta idam edildiler¹¹⁸.

---

¹¹⁴ S. Kani İrtem, a.g.e., s. 227-228.

¹¹⁵ T. Sorgun, a.g.e., s. 261.

¹¹⁶ E. Güresin, a.g.e., s. 76.

¹¹⁷ E. Güresin, a.g.e., s. 76.

¹¹⁸ S. Kani İrtem, a.g.e., s. 306.

Son kısımda ise, Derviş Vahdeti ile birlikte, yaver ve hafiye Kabasakal Mehmet Paşa, Erzurum'da isyancılara destek veren Yusuf Paşa, İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti'nden Yüzbaşı Hakkı ve İspatari'yi öldüren İzmirli Saim gibi kişiler bulunuyordu¹¹⁹.

Ayrıca Meclis'te isyancılar adına konuşan Hoca Rasim müebbet, Tüfekçibaşı Tahir ile İkinci Küçük Tahir altışar yıl küreğe mahkum edildi. Abdülhamit'in yakınlarından Serasker Rıza, Memduh, Zeki, Rami Paşalar, daha sonra Büyüka'da'ya sürgüne gönderilmişlerdir¹²⁰.

F. DERVİŞ VAHDETİ'NİN KAÇIŞI

Derviş Vahdeti, Hareket Ordusu'nun İstanbul'a yaklaşması üzerine, isyanın beşinci gününde kaçmayı planlamıştı. Önce İngilizlerin adamı Sait Paşa'ya gitti ve onun tavsiyesiyle Şehzade Vahdettin'in sarayına sığınmak istedi. Vahdettin kabul etmeyince Gebze'ye kaçtı. Derviş Vahdeti'nin planı, kılık değiştirerek Gebze'den İzmir'e gitmek, oradan da yabancı bir ülkeye kaçmaktı. Trende yolculuk yaparken iki subayın kendisinden şüphelenmesi üzerine Hereke'de indi ve sonra konaklaya konaklaya Bergama'ya ve nihayet İzmir'e geçti. Para bulmak için başvurduğu bir hemşehrisi tarafından ihbar edilip yakalandı ve İstanbul'a geri gönderildi¹²¹.

Derviş Vahdeti'nin yanında Çerkez Salih'le, medrese öğrencilerinden Ahmet Hilmi'de vardı. İstanbul'a getirildiği vapurdan çıkarılıp önce Sarayburnu'ndaki Askerlik Dairesi'ne, oradan da Harbiye Nezaretine götürüldü¹²². Derviş'in yargılanması kırk güne yakın sürdü ve 25 Haziran günü idamına karar verildi¹²³.

Derviş Vahdeti kendini kurtarmak için çok çaba sarfetmiş, sonunda Hareket Ordusu Kumandanlığına verdiği bir dilekçe ile deli olduğunu, dolayısıyla bu durumunun göz önünde bulundurulmasını istedi¹²⁴.

---

¹¹⁹ E. Güresin, a.g.e., s. 77.

¹²⁰ T. Sorgun, a.g.e., s. 263.

¹²¹ E. Güresin, a.g.e., s. 78-79.

¹²² E. Güresin, a.g.e., s. 79.

¹²³ T. Ünal, a.g.e., s. 380.

¹²⁴ S. Kani İrtem, a.g.e., s. 312.

Derviş'in deli olup olmadığına gelince; yazılarına bakılırsa onda ruhi bir sapıklığın olduğu ortaya çıkar ama bunun yanında haris ve kendini çok kurnaz zannettiği de bilinmektedir. Bir de Vahdeti'nin en önemli özelliği, hele hele işin ucunda para varsa her kalıba girebilmesidir¹²⁵.

Sıkıyönetim mahkemesinin, Derviş Vahdeti ile ilgili verdiği bazı bölümler şöyledir:

“31 Mart günü meydana gelen askeri ve irticai ihtilali hazırlamaktan sorumlu olan Vahdeti, Sıkıyönetim mahkemesi'nin araştırma ve sorgulaması sonunda hiçbir ilmi ve toplumsal terbiye görmeyerek, şimdiye kadar içki ve şarkıcılıkla düzensiz bir hayat geçirdiği kendi itiraflarıyla ortaya çıkmış ve ‘Volkan’ adlı gazetesini yayımlamaya başladıktan sonra iyi niyetle gazetesine müracaat eden bazı ulemayı Cemiyete üye yaparak ilan etmiş, bu saf insanları da yanına alarak onlara şube açtırmıştır. Cemiyetin fikirlerinin yayıcısı ve başkanı olarak, din ve şeriat adı altında halkı tahrik edici bir etki yaptığı, kışlalara sokulan Volkan gazetesindeki yazılarıyla askeri etkisi altına almış ve bunları hükümet ile Millet Meclisi başkan ve üyelerinden bazılarının aleyhine sevk etmiştir. İnkâr etmesine rağmen Derviş'in 31 Mart günü Millet Meclisi önündeki askerlerin içinde olduğu ortaya çıkarılmıştır.”¹²⁶

G. VAHDETİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLER

1. Vahdeti'nin Aleyhindeki Görüşler

Derviş Vahdeti ve onun gibilerin gerçek destekçileri ve en büyük dayanakları emperyalizm'dir. İngiltere'nin Kıbrıs'ta yetiştirdiği Derviş Vahdeti'nin 31 Mart öncesinde Volkan gazetesinde yazdıkları, 31 Mart şeriatçılığının rengini göstermektedir. 15 Aralık 1908 tarihli Volkan, İngilizlerin âdem-i merkeziyetçiliği sayesinde, Kıbrıs'ın “Küçük bir İsviçre” haline geldiğini söylemektedir¹²⁷.

Bütün Müslümanları şeriat bayrağı altında birleştirme iddiasında bulunan Derviş, İngiltere'nin dostu olduğu için Rusya'yı da korumakta ve Rusya

---

¹²⁵ E. Güresin, a.g.e., s. 79.

¹²⁶ E. Güresin, a.g.e., s. 81.

¹²⁷ Doğan Avcıoğlu, **31 Mart'ta Yabancı Parmağı**, Yenigün Haber Ajansı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 14.

Müslümanlarını İttihad-ı Muhammedi egemenliği dışında tutmaktadır. 21 Şubat 1909 tarihli Volkan'da bir yandan tüm Müslümanları bir araya getireceğini söylerken, diğer yandan İngiliz ve Rus devletlerinin içinde bulunan Müslümanları, bu birliğin dışında tutmakta ve hatta bu konuda İngiliz Kralına teminat vermektedir. Bu da Vahdeti'nin İslam anlayışının, emperyalizmden sonra geldiğini ve emperyalizmin adamı olduğunu göstermektedir¹²⁸.

Görüldüğü gibi Derviş Vahdeti, aslında koyu bir İngiliz şeriatçısıdır. 31 Mart'ın bazı gericileri önlerine çıkan subayları şehit ettikleri halde Hıristiyanlara karşı davranışlarında son derece kibar olmuşlardır. Yollarda rastladıkları Hıristiyanlara korkmamaları için güvence vermişler, yabancı elçiliklerin önüne de nöbetçiler dikmişlerdir¹²⁹.

İşin ilginç yanı, aradan uzun zaman geçtikten sonra yayımlanan İngiliz resmi belgelerinde, 31 Mart ile ilgili çok az belge bulunmasıdır. Foreign Office ile İstanbul'daki temsilcileri arasındaki yazışmalar, 31 Mart isyan günlerinde ciddi bir azalma göstermektedir¹³⁰.

Derviş Vahdeti ile ilgili aleyhteki bir başka görüş ise, Müslüman Ortodoksluğu'nun ve "İhtilalci İslam Beynelmileliyeti" nin lideri olarak ortaya çıktığıdır. Derviş Vahdeti fikrinin diğer temsilcisi ise; eski radikal ve döneke, şimdi ise Mücahit Panislamizmin besleyicisi ve İttihad-ı Muhammedi Fırkası'nın ateşli elemanı Murat Bey'dir. ***

2. Vahdeti'nin Lehindeki Görüşler

1908'de "Volkan" ve onun temsil ettiği "İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti"nin kuruluşunun üçüncü gününde aldığını bildirdiği, fakat tescil edilmesine bile zaman bulamadan patlamış olan "31 Mart Olayı" ile resmiyete geçmeyen "Fırka-i Muhammediye", bir gazetenin varlığında olaylara etki etmesinin nasıl mümkün olacağı düşündürücüdür¹³¹.

---

¹²⁸ D. Avcıoğlu, a.g.e., s. 15.

¹²⁹ D. Avcıoğlu, a.g.e., s. 16.

¹³⁰ D. Avcıoğlu, a.g.e., s. 18.

¹³¹ Cemal Kutay, **Bir Geri Dönüş'ün Mirası**, Kazancı Yayınları, İstanbul 1994, s. 362.

O günlerde ülkedeki siyasi partileri hatırlamakta fayda vardır:

- a) İttihat ve Terakki Fırkası
- b) Osmanlı Demokrat Fırkası
- c) Osmanlı Ahrar Fırkası
- d) İttihad-ı Muhammedi Fırkası

Bunlar dışında bir de cemiyetler ve kulüpler vardır:

- Ahva: Osmanlı İmparatorluğu Yahudileri Birliği
- Kürt Yardımlaşma Cemiyeti
- Arnavut Başkım Merkez Cemiyeti
- Çerkez Birlik ve Yardımlaşma Cemiyeti
- Rum Siyasi Cemiyeti
- Bulgar Kulübü
- Osmanlı Arap Birlik Cemiyeti
- Ermeni Taşnaksutyun Cemiyeti¹³².

Sultan Hamit, bu cemiyet ve kulüplerin faaliyetlerinden kaygılanmaktadır. Son mabeyn başkatibi Ali Cevat Bey'e endişelerini şöyle açıklamaktadır:

“Bu kulüpler ve cemiyetler nedir? Her millet kendisine bir kulüp kurmuş, bunlar iyi olmayan şeyler. Bu devlet çok çeşitli milletlerden oluşmuştur. Bunların hepsinin birleşmesi gerekirken, her kavim ayrı ayrı yaşamaya çalışıyor. Benim işlere karışmamı istemiyorlar, aslında bende karışmak istemiyorum ama işler bozulursa bir daha hiçbir şey düzelmez.”¹³³

Şimdi ilk düşünmemiz gereken şudur: Acaba daha ilk sayısında mutlak şeriat dinciliği ile piyasaya çıkan Volkan, kısa zamanda başına geçtiği ve tek temsilci yapısı ile ortaya çıktığı İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti'ni bunun için mi kurmuştur ve gayesi bu mudur? Buna olumlu cevap vermek zor, hatta imkansızdır¹³⁴.

Çünkü, Derviş Vahdeti'nin ne irfan seviyesi, ne düşünce seviyesi, özellikle yazılarında sık sık görülen, tarih kronoloji hataları böyle bir gayeye yönelmiş, onu

---

¹³² C. Kutay, a.g.e., s. 363.

¹³³ C. Kutay, a.g.e., s. 364.

¹³⁴ S. Kani İrtem, a.g.e., s. 333.

kucaklamış olmasına imkan bırakmıyor. Onun İslamcılığı, gerçekte ne söyleyecek sözü, ne yol gösterici fikri olmayan ve de kurtuluş yolu olabilecek geleceğe dönük düşüncesini uygulamadan yoksun, Medrese skolastiğinin ilkel kavramları içinde “duygu” olmaktan öteye gidememiş, karanlık bir söylemdir¹³⁵.

Gazete'nin zamanla yazar kadrosunun genişletildiği görülmektedir. Son sayılarında özellikle, başta dersiâmlar ve din adamları kadrosunun, Arapça yazıları Türkçe'ye çevrilen yurt dışı dini şahsiyetlerin de yazılarını görüyoruz. Bir diğer husus ise, gazetenin ilk sayılarından itibaren, askerlerin de şikayet ağırlıklı mektuplarıdır. Askerlerin şikayetlerinin ağırlık noktası rütbelerin indirilmesi¹³⁶ ve kısaca “alaylı” denen ve erlikten en üst derecelere yükselen subayların ordudan çıkarılmaları konusudur. Askerler arasında, gerek açık ve gerekse dolaylı olarak, İttihat ve Terakkili subayların partizanca tutumlarından şikayet edilir¹³⁷. Bu arada gazetenin temel fikri özelliği zamanla, ülke-toplum-kişi yaşantılarında olan bitenlerin şeriat hükümleri çerçevesinde karar verilmesi noktasında odaklaşır. Bu özelliği ağır bastıkça, Vahdeti'nin yazılarında bahsettiği kişiler arasında Şeyhülislam öne çıkar¹³⁸.

Son olarak, ayaklanmanın araştırmasını yapan Divan-ı Harp, Padişahın sessiz kalmasını “İşte meşrutiyet... bu cüretkarlık tercih ettiğiniz sistemin içinden çıktı...” politikasının gereği saymıştır. Volkan'ın taraftarları ise bu hareket başarıyla sonuçlanırsa, paylarına düşmüş olanı alacaklardır¹³⁹. Karşı tarafta bulunanlar ise, bu girişimin geleceğini tahmin etmiş gibi susup, meydanı boş bırakmayı tercih etmişlerdir¹⁴⁰.

---

¹³⁵ C. Kutay, a.g.e., s. 368-369.

¹³⁶ T. Sorgun, a.g.e., s. 275.

¹³⁷ O. Selim Kocahanoğlu, a.g.e., s. 162.

¹³⁸ C. Kutay, a.g.e., s. 369.

¹³⁹ C. Kutay, a.g.e., s. 370.

¹⁴⁰ C. Kutay, a.g.e., s. 371.

SONUÇ

31 Mart Olayı, İttihat ve Terakki aleyhtarlarının önceden tasarladığı ve gerçekleştirdiği tasarladığı askeri bir gösteriydi. Bu gösteri, er ve erbaşlar tarafından subaylara rağmen zorla yapıldığı için, buna ayaklanma da diyebiliriz. Olaya başta ilmiye talebeleri ve ulema olmak üzere, birçok sivilde katıldı. Görüldüğü gibi ayaklanmayı hazırlayan muhalefetti. Muhalefet deyince başta Sabahattin Bey olmak üzere Kamil Paşa ile oğlu Sait Paşa, İsmail Kemal ve Müfit Beyler İttihat ve Terakki'de aradığını bulamamış kimseler (Murat Bey, Vahdeti gibi) ilmiye talebeleri ve teşkilat olarak da Ahrar Fırkası, İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti gibilerin faaliyetleri kastedilmektedir. Ayrıca başta bir takım Arnavutlar olmak üzere, İttihat ve Terakki'nin merkezîyetçi ve milliyetçi eğilimlerinden ürken bazı Türk olmayan unsurların 31 Mart olayında bu muhalefet cephesini destekledikleri anlaşılmaktadır.

Hatırlanacağı üzere Kamil Paşa'ya oy birliği ile güvenoyu veren Mebusan Meclisi, kısa zaman sonra İttihatçı subayların gövde gösterileri arasında büyük çoğunlukla Paşaya güvensizlik oyu vermişti. 31 Mart Olayı o olayın intikamı olacaktı. Amaç er ve erbaşların yapacağı düzenli ve kansız bir gösteri sayesinde İttihat ve Terakki'nin Mebusan Meclisi üzerinde kurduğu sanılan askeri baskıyı gidermek ve böylece Sadarete Kamil, Harbiye'ye Nazım Paşaların, Mebusan Meclisi başkanlığına İsmail Kemal Bey'in gelmesini sağlamaktı. Volkan gazetesi'nin yayınlarından anlaşılacağına göre Ahmed Rıza, Hüseyin Cahit gibi faal ve ileri gelen İttihat ve Terakkililerin sindirilmesi ya da İstanbul dışına gitmek zorunda bırakılmaları da tasarlanmıştı. Ayrıca II. Abdulhamit'in Jön Türkler içinde en amansız düşmanı olan Sabahattin Bey'in er veya geç bu padişahı tahtan indirmeye kararlı olduğunu gösteren kuvvetli işaretler olduğunu gördük.

Daha sonra isyanın başlamasıyla birlikte meclisten isteklerinin kabulünü ve bu arada af edilmelerini isteyen isyancı askerler bu isteklerinin, mebuslar tarafından değil de, Abdülhamit tarafından karşılandığını görünce Padişaha bağlandılar. Abdülhamit aleyhindeki tertiplerden korunmak için askerinin kendisine bağlılık göstermesine müsaade etti. Fakat hareket ordusu İstanbul önlerinde toplandığı zaman bu durum, yani padişahla isyancıları aynı saftaymış gibi görünmesi, muhalefete ayaklanmanın suçunu Abdülhamit'e yüklemek ve kendisini temize çıkarmak imkânı verdi. Ama konumuzda

da anlattığımız gibi bu ayaklanmanın padişah Abdülhamit'le alakası yoktur tamamıyla Abdülhamit'e atılmış iftiradan başka bir şey değildir. Çünkü Abdülhamit'in Derviş Vahdeti'nin çıkardığı gazeteye maddi destek, Derviş Vahdeti'nin fikirlerini ve eylemlerini desteklediği anlamına gelmez. Nitekim Abdülhamit'in kendi döneminde çoğu yerlere bu gibi maddi destekler verdiği bilinmektedir.

Büyük devletlerin olaydaki payına gelince muhalefetin katıksız bir İngiliz siyaseti gütmekten yana olduğunu ve iktidara geldiği takdirde İngiltere'nin maddi ve manevi yardımını göreceğine güveni olduğunu tesbit ettik. Gerçekten de İngiltere hürriyetin ilanından kısa bir süre sonra İttihat ve Terakki'ye karşı soğuk davranmaya başlamıştı. Gördüğümüz üzere resmi ve resmi olmayan İngiliz merci ve çevreleri ortaya kanlı bir kargaşalığın çıkmış olduğunu görmezden gelerek 31 Mart'ı iyi karşıladılar ve olumlu bir şekilde tanıtmak ve desteklemek için ellerinden geleni yaptılar. Ayrıca hareket ordusunun kuruluşunun da aleyhinde bulundular ve onun İstanbul'a girmeye teşebbüs etmesini hoş karşılamadılar.

Osmanlı aydınları'nın ve idarecileri'nin bir kısmının, sultan Abdülhamit'in idaresinden memnun olmadıkları ve bu idareden kurtulmak için bir takım girişimlerde buldukları görülmüştür. Ancak 31 Mart Olayı'nın ortaya çıkması ve gelişmesinde yabancı parmağı'nın olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü bu olayda etkin rol oynayan Derviş Vahdeti'nin, İngilizlerle olan ilişkisi Kıbrıs'ta iken başlamıştı. Daha sonra Derviş Vahdeti'nin İstanbul'a gelmesi, Osmanlı idaresine girmek için Mabeyn'e başvurması, gazete çıkarması vb. girişimleri 31 Mart Olayı'nın daha önceden yapılmış gizli bir planın siyasi sonucu olduğunu söyleyebiliriz. Ancak İttihat ve Terakki mensupları yerinde ve zamanında yapmış oldukları müdahale ile bu tertipleri kontrol altına almıştır.

BİBLİYOGRAFYA

- AKŞİN, Sina; **31 Mart Olayı**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1970.
- AVCIOĞLU, Doğan; **31 Mart'ta Yabancı Parmağı**, Yenigün Haber Ajansı Yayınları, İstanbul, 1998.
- BAYKARA, Tuncer; **Türk İnkılap Tarihi ve Atatürk İlkeleri**, Akademi Yayınları, İzmir 1999, s. 44.
- BAYRAM, Kodaman, “1876-1920 Arası Osmanlı Siyasi Tarihi”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, Zafer Matbaası, C.XII, İstanbul 1989.
- BERNARD, Lewis; **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, (Çev. Prof. Dr. Metin KIRATU), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000
- BORAK, Sadi; **31 Mart Vak'ası'nın Çıkış Nedenleri Üzerine Çeşitli Yorumlar ve Atatürk ve Hareket Ordusu Üzerine Orgeneral İzzettin Çalışlar'ın Bir Makalesi**, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi Yayınları, Ankara 1992.
- BOZDAĞ, İsmet; **Abdülhamit'in Hatıra Defteri**, Kervan Yayınları, İstanbul 1975
- DANIŞMEND, İsmail Hami; **31 Mart Vak'ası**, İstanbul Kitabevi, İstanbul 1986.
- DÜZDAĞ, M. Ertuğrul; **Volkan Gazetesi**, İz Yayıncılık, İstanbul 1992.
- GÜRESİN, Ecvet; **31 Mart İsyanı**, Yenigün Haber Ajansı Yayınları, İstanbul 1998.
- İRTEM, Süleyman Kani; **31 Mart İsyanı ve Hareket Ordusu**, Temel Yayınları, İstanbul 2003.
- KARAL, Enver Ziya; **Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C.VIII-IX, Ankara 1996.
- KOCAHANOĞLU, Osman Selim; **Derviş Vahdeti ve Çavuşların İsyanı**, Temel Yayınları, İstanbul 2001.

- KODAMAN, Bayram; **31 Mart Hadisesi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.
- KOMİSYON; **Ana Britannica**, Ana Yayıncılık, C. XXXI, İstanbul 1994.
- KOMİSYON; **Büyük Ansiklopedi**, Milliyet Yayınları, C. IV, İstanbul 1990.
- KOMİSYON; **Büyük Larousse**, İnterpress Basın ve Yayıncılık, C. VI, İstanbul 1988.
- KOMİSYON; **Büyük Lügat ve Ansiklopedi**, Meydan Yayınları, C. III, İstanbul 1985.
- KOMİSYON; **Cumhuriyet Ansiklopedisi**, Arkın Kitabevi, C. IV, İstanbul 1969.
- KOMİSYON; **Çağdaş Türkiye Tarihi**, Cem Yayınevi, C. IV, İstanbul 2000.
- KOMİSYON; **Türk Ansiklopedisi**, Milli Eğitim Yayınları, C. XIII, Ankara 1966.
- KOMİSYON; **Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi**, Anadolu Yayıncılık, C. IV, İstanbul 1990.
- KOMİSYON; **Yeni Türk Ansiklopedisi**, Ötüken Yayınları, C. VIII, İstanbul 1985, s. 2906.
- KURAN, Ahmet Bedevi; **İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler**, Tan Matbaası Yayınları, İstanbul 1945.
- KURŞUN, Zekeriya - KAHRAMAN, Kemal; “Derviş Vahdeti”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. IX, İstanbul 1994.
- KUTAY, Cemal; **Bir Geri Dönüş’ün Mirası**, Kazancı Yayınları, İstanbul 1994.
- MANTRAN, Robert; **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, Adam Yayınları, C. II, İstanbul 2002.
- MARDİN, Şerif; **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1964.
- ÖZÇELİK, Ayfer; **Sahibini Arayan Meşrutiyet**, Tez Yayınları, İstanbul 2001.
- SORGUN, Taylan; **İttihat ve Terakki**, Beyaz Balina Yayınları, İstanbul 2001.

TÜRKMEN, Zekeriya; **Osmanlı Meşrutiyetinde Ordu-Siyaset Çatışması**, İrfan Yayınları, İstanbul 1993.

UNAT, Faik Reşit; **İkinci Meşrutiyet'in İlanı ve Otuz Bir Mart Hadisesi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.

ÜNAL, Tahsin; **Türk Siyasi Tarihi**, Emel Yayınları, Ankara 1977.

ÜNLÜ, Nuri; **İslam Tarihi**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, C. III, İstanbul 1994.

Adı Geçen İnternet Adresleri

www.infoland.gen.tr.

www.izyayincilik.com.

ÖZGEÇMİŞ

1978 Yılında Elazığ- Merkez’de doğdum, İlkokulu 60. yıl İlkokulu’nda okudum. Orta okul ve Liseyi ise Elazığ İmam Hatip Lisesi’nde okudum. 1996 yılında Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesini kazandım ve 2001 yılında bu Fakülte’den mezun oldum. 2002 yılı Eylül ayında İslam tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans’a başladım.